

**SOSIOEKONOMISEN TAUSTAN VAIKUTUS
KOULUTUSVALINTAAN**

Oikeustieteen ja lääketieteen opiskelijoiden diskursseja

**Tampereen yliopisto
Kasvatustieteiden laitos
Pro gradu - tutkielma
Tammikuu 2006
Maarit Rautiainen**

TAMPEREEN YLIOPISTO

Kasvatustieteiden laitos

RAUTIAINEN, MAARIT: Sosioekonomisen taustan vaikutus koulutusvalintaan. Oikeustieteen ja lääketieteen opiskelijoiden diskursseja.

Pro gradu – tutkielma 59 s., 1 liite

Kasvatustiede

Tammikuu 2006

TIIVISTELMÄ

Tutkimuksen tarkoitus on selvittää sosioekonomisen taustan vaikutusta nuorten aikuisten koulutusvalintoihin. Monet tutkimukset ovat osoittaneet, että nykypäivän yhteiskunnassa vallitsee edelleenkin epätasa-arvo koulutusmahdollisuuksien suhteen, eli akateemisten vanhempien jälkeläisillä on otollisemmat lähtökohdat päästä korkeakoulutuksen piiriin ja sitä kautta ylempiin ja paremmin palkattuihin ammatteihin kuin alhaisemmin koulutettujen vanhempien jälkeläisillä. Akateemiset vanhemmat osaavat kannustaa ja auttaa jälkeläisiään muun muassa koulutehtävissä niin, että nämä lapset omaksuvat jo varhain koulumaailmassa tarvittavat taidot ja arvot. Myös kodin kulttuurinen ja sosiaalinen anti tukevat yhteiskunnassa menestymistä heidän kohdallaan, kun taas alhaisemman koulutason vanhempien jälkeläisillä ei ole näitä seikkoja tukena koulumaailmaan siirtyessään. Tästä syystä jälkimmäisen ryhmän jälkeläiset suuntautuvat helpommin alhaisempaan jatkokoulutukseen peruskoulun jälkeen.

Tutkimus on laadullinen tapaustutkimus, jossa diskurssianalyysiä käyttäen pyrin löytämään nuorten aikuisten omista kertomuksista attribuutioita heidän koulutusvalinnoilleen, erityisesti heidän sosioekonomiseen taustaansa ja itsetunnon kehitykseen liittyen. Tutkimukseni aineisto koostuu oikeustieteen ja lääketieteen opiskelijoista. Pyysin heitä sähköpostitse kirjoittamaan vapaamuotoisen kuvauksen oman sosioekonomisen taustansa ja itsetunnon kehityksensä vaikutuksesta koulutusvalinnoilleen ja vastauksia sain kaiken kaikkiaan 68 kappaletta. Esittelen lyhyesti kaikki vastaukset kvantitatiivisessa muodossa ja perehdyn tarkemmin laadullisessa analyysissä 22 vastaukseen, joissa asioita oli pohdittu syvällisesti. Diskurssianalyysini pohjautuu osin Jokisen, Juhilan ja Soinisen näkemyksiin ja osin Foucaultin teorioihin.

Tutkimustulokseni mukaan akateemisten vanhempien jälkeläisillä on paremmat lähtökohdat kouluttautua pitkälle, mutta myös alhaisemman koulutustason jälkeläiset kokivat koulutusmahdollisuutensa hyvinä. Jälkimmäisen ryhmän kohdalla nousi erityisesti esiin diskurssit ”kutsumusammattista” ja ”paremman tulevaisuuden toiveesta”. Akateemisten vanhempien jälkeläisille oli helpompi samaistua vanhempiin, joka tuki usein miten itsetunnon kehitystä, mutta alhaisemmin koulutettujen vanhempien jälkeläisistäkin monet olivat saaneet kotoa kannustusta jatko-opiskeluilleen, mikä tuki heidän itsetuntonsa kehitystä. Vaikka alhaisemman koulutustason jälkeläisille on tavallaan vaikeampaa suuntautua korkeakouluopintoihin kuin akateemisesti koulutettujen vanhempien jälkeläisillä, ei se kuitenkaan ole mahdotonta, mikäli koulumenestys ja henkilökohtainen motivaatio tukevat valintaa. Yhteiskunnan tuki olisikin erityisen tärkeää niiden nuorten kohdalla, jotka eivät saa kotoa kannustusta, eivätkä jostain syystä menesty peruskoulussa niin, että ovet korkeakouluihin helposti avautuisivat.

ASIASANAT: sosioekonominen tausta, koulutuksen periytyvyys, habitus, itsetunto

SISÄLLYS:

1 JOHDANTO	4
2 SOSIOEKONOMINEN ERIARVOISUUS YHTEISKUNNASSA	5
2.1 Yhteiskuntaluokat ja koulutuksen periytyvyys Suomessa.....	5
2.2 Kotitaustojen vaikutus opiskelumenestykseen.....	7
2.3 Kertomuksia koulutus- ja työurista.....	8
2.4 Bourdieun näkemyksiä.....	11
3 ITSETUNTO	15
3.1 Itsetunnon ja kotikasvatuksen yhteys.....	15
3.2 Itsetunnon kehittyminen peruskoulumaailmassa.....	18
4 TEORIAA ATTRIBUUTIOISTA	19
4.1 Attribuutiot ja itsetunto.....	19
4.2 Attribuutiot motivaation määrittäjinä.....	20
4.3 Attribuutioiden ja koulumenestyksen yhteys.....	21
5 DISKURSSIANALYYSI	22
5.1 Valta diskurssianalyysin näkökulmasta.....	23
5.2 Totuusdiskurssien muutosmahdollisuudet.....	24
5.3 Diskurssianalyysi tutkimusmetodinä.....	25
6 ATTRIBUUTIOITA KIELEN KAUTTA	27
7 TUTKIMUSONGELMAT JA TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	29
7.1 Tutkimusongelmat.....	30
7.2 Tutkimusmetodi.....	31
7.3 Tutkimuksen aineisto.....	31
8 KVANTITATIIVISET PERUSTULOKSET	33
9 LAADULLINEN TARKASTELU	37
9.1 Vanhempien jalanjäljillä.....	37
9.2 Kohti helpompaa elämää.....	40
9.3 Akateemisten lähtökohtien vaikutus itsetuntoon.....	43
9.4 Ei-akateemiset lähtökohdat itsetunnon pohjana.....	46
9.5 Diskursseja elämänhallinnasta ja haaveiden täyttymisestä.....	49
10 LOPPUPOHDINTA	53

LÄHTEET

LIITE 1

1 JOHDANTO

Kiinnostukseni tutkimusaiheeseeni on herännyt vähitellen yliopisto-opiskeluni aikana. Keskustelut tasa-arvoisesta yhteiskunnasta ovat olleet kautta aikojen ajankohtaisia ja niistä on tehty monia tutkimuksia ja kehitelty useita teorioita. Huomion arvoista näissä tutkimuksissa on juuri se, että niiden tulokset ovat olleet samankaltaisia ja tutkijoiden näkemykset yhtenevät lähes poikkeuksetta. Jopa kaikkein tuoreimmatkin tutkimustulokset puhuvat sen puolesta, että yhteiskunnassa vallitseva sosioekonominen eriarvoisuus kuuluu edelleen nykypäivään huolimatta koulutusmahdollisuuksien ja – tarjonnan parantumisesta.

Kyseenalaistin näkemykset sosioekonomisesta eriarvoisuudesta, kun ensimmäisen kerran kiinnitin huomioni näihin keskusteluihin. Itse en ollut juurikaan lapsuudessa ja nuoruudessa tiedostanut tällaista ilmiötä, vaikka omat vanhempani eivät ole kouluttautuneet pitkälle. Oma pääsyni yliopistoon opiskelemaan tuntui toki hienolta silloin, mutta olin myös pitänyt sitä täysin mahdollisena itselleni enkä kokenut olevani mitenkään eriarvoisessa asemassa muihin hakijoihin verrattuna. Vielä silloinkin, kun aloin miettiä tätä aihetta vaihtoehtona pro gradu – tutkimukselleni, ajattelin, että kovinkaan suurta eriarvoisuutta en tule pitkälle kehittyneestä yhteiskunnastamme varmaankaan löytämään. Nyt kuitenkin ajattelen toisin.

Kun tutustuin aihetta käsitteleviin tutkimustuloksiin teorioihin, aloin ymmärtämään, että yhteiskunnassa vallitsee vielä todellakin ”luokkajako”, joka käsitteenä oli aiemmin tuntunut mielestäni vanhanaikaiselta ja historiaan kuuluvalta. Sosioekonominen eriarvoisuus kuitenkin tuntuu eri tutkimustulosten mukaan ilmenevän niin moninaisin ja usein piiloisin vaikutuksin, että sitä ei tule välttämättä heti ajatelleeksi ja tiedostaneeksi. Tästä syystä olen erittäin kiinnostunein mielin tehnyt omaa tutkimustani ja oppinut sen myötä paljon sellaista, jota en ole aikaisemmin edes ajatellut olevankaan. Pyrin nuorten aikuisten omia kertomuksia analysoiden löytämään yhteneviä tai vastaavasti eroavia diskursseja suhteessa vallitseviin näkemyksiin sosioekonomisesta eriarvoisuudesta

2 SOSIOEKONOMINEN ERIARVOISUUS YHTEISKUNNASSA

Yhteiskunnan luokkajaon vaikutus koulutukseen ja nuorten elämään on ollut tutkimuskohteena erityisesti nykypäivänä, kun nuorten syrjäytyminen yhteiskunnasta on yhä kasvavan huolen kohteena. Seuraavassa käsittelen tarkemmin suomalaista ja ruotsalaista tutkimusta kyseisestä aiheesta. Molemmat tutkimukset ovat päätyneet samansuuntaisiin tuloksiin koulutuksen periytyvyydestä ja yhteiskunnallisesta epätasa-arvosta yksilön sosioekonomiseen taustaan perustuen.

2.1 Yhteiskuntaluokat ja koulutuksen periytyvyys Suomessa

Suomessa on monien muiden Euroopan maiden tavoin herätty viime vuosikymmeninä tutkimaan yhteiskuntaluokkakajojen merkitystä nuorten jatkokoulutukseen. Ihmiset voidaan jaotella erilaisiin sosiaaliryhmiin taloudellisen, kulttuurisen ja alueellisen aseman perusteella. Luokituksen perusteena käytetään koulutustasoa, tulotasoa ja työmarkkina-asemaa, jotka liittyvät myös yksilön etniseen taustaan, sukupuoleen ja alueelliseen sijoittumiseen. Edellä mainittujen tekijöiden perusteella yhteiskunnasta voidaan erottaa kolme pääasiallista sosiaaliluokkaa: Ensimmäinen, alin ryhmä (työväenluokka) koostuu ammattitaidottomista työntekijöistä sekä palvelujen ja teollisuuden vähiten erikoistumista vaativista tehtävistä. Toinen ryhmä, keskiryhmä (keskiluokka), jakaantuu alempaan keskiryhmään, johon kuuluvat ammatillisesti koulutetut työntekijät sekä ylempään keskiryhmään, johon kuuluvat akateemisesti koulutetut ja johtavissa asemissa olevat työntekijät. Kolmas ryhmä eli ylin sosiaaliryhmä (yläluokka) muodostuu yksilöistä, jotka omaavat sekä korkean koulutuksen että taloudellista varallisuutta. (Antikainen, Rinne & Koski 2000, 31–32.)

Osmo Kivinen ja Risto Rinne (1995) ovat tutkineet koulutuksen periytyvyyttä Suomessa 20–24 -vuotiaiden kohdalla vuonna 1990. Vaikka Suomeen on toisen maailmansodan jälkeen haluttu rakentaa oikeudenmukainen ja tasa-arvoinen koulutusjärjestelmä, tutkimustulosten mukaan vanhempien sosioekonomisella taustalla on edelleenkin huomattava vaikutus lasten koulunkäyntiin. Kivisen ja Rinteen tutkimuksen valossa voisi todeta, että koulutuspolitiikan piirissä ei ole onnistuttu tasoittamaan väestön syntyperään, kotitaustaan ja alueellisiin lähtökohtiin kytkeytyvää eriarvoisuutta. (Mt. 20–21.)

Kivinen ja Rinne erittelevät tutkimuksessaan tarkasti nuorten sijoittumisen koulutuksen piiriin muun muassa heidän vanhempiensa ammatin ja koulutuksen perusteella. Joitain esimerkkejä ottaen voisi todeta, että vaikka erityisesti korkeakoulujen massoitumisen myötä on käynyt myös niin, että korkeakouluopiskelu on yleistynyt alemmissa yhteiskuntaluokissa, ennakoiti isän koulutusaste vielä 1990-luvun alussa vahvasti sitä, minkä tasoihin tutkintoihin nuoret yltävät. Tutkimustulosten mukaan korkeakoulutettujen isien vuonna 1990 tutkinnon suorittaneita lapsia löytyi eniten korkeakouluista (52 %), kun taas 15 prosenttia tästä ryhmästä suoritti ammattikoulututkinnon. Pelkän perusasteen koulutuksen saaneiden isien vuonna 1990 tutkinnon suorittaneista lapsista 46 prosenttia suoritti tutkintonsa ammattikouluissa ja vain 13 prosenttia korkeakouluissa. (Kivinen & Rinne 1995, 40.)

Vanhempien koulutuspääoma määrittää myös nuorten asemia mm. työmarkkinoilla. Niistä nuorista, joiden vanhemmat ovat korkeintaan peruskoulutettuja, enemmän kuin kaksi kolmasosaa on työssä ja kymmenesosa työttömänä. Kummankin vanhemman ollessa korkeasti koulutettu lähes puolet heidän jälkeläisistään opiskelee ja vain yksi prosentti on työttömänä. (Mt. 74.) Myös alueelliset erot vaikuttavat Kivisen ja Rinteen tutkimustulosten mukaan nuorten koulutustasoon. Esimerkiksi pääkaupunkiseudulla korkeakouluihin hakeutuminen on yleisempää kuin maaseudulla tai pohjois Suomessa. (Mt. 62–66.)

Tiivistäen edellä mainitun tutkimuksen pohjalta voi todeta, että suomalaisessa yhteiskunnassa koulutuksen periytyvyys on edelleen totta huolimatta siitä, että hyvinvointivaltion mallin mukaisesti ihanne olisi tasa-arvoinen koulutusmahdollisuus kaikille nuorille. Kivisen ja Rinteen tutkimus perustuu melko suureen aineistoon ja tilastollisiin päätelmiin, joten he eivät siinä yhteydessä erittele ilmiötä yksilöllisemmin. On hyvä pitää mielessä kodin asenteet ja arvostukset, joilla on myös suuri vaikutus nuorten koulutusvalintoihin. Nuoret usein ottavat mallia vanhemmistaan koulutuksen suhteen tai muutoin tietoisesti valitsevat oman tiensä. Kasvuympäristö antaa luonnollisesti erilaiset lähtökohdat ja ne vaikuttavat nuorten asenteisiin. Näillä asenteilla on suuri vaikutus siihen, miten pitkälle nuori esimerkiksi kouluttautuu.

2.2 Kotitaustojen vaikutus opiskelumenukseen

Robert Erikson ja Jan O. Jonsson ovat kirjassaan *Can Education Be Equalized?* (Erikson & Jonsson 1996) selvittäneet tutkimustuloksiaan koulutuksellisesta ja sosiaalisesta liikkuvuudesta Ruotsissa. He ovat analysoineet syitä epätasa-arvoisuuteen, erityisesti suhteessa kodin tarjoamiin lähtökohtiin, ja tämä tutkimus tukee myös Kivisen ja Rinteen saamia tuloksia. Eriksonin ja Jonssonin mukaan huolimatta lukuisista koulutusreformista ja toimenpiteistä koulutuksellisen eriarvoisuuden vähentämiseksi aiemmin selkeästi edennyt tasa-arvokehitys on katkennut 1970-luvulle. Nuorten korkea-asteelle siirtymistä on siis toisin sanoen viimeisimmän neljännesvuosisadan aikana edelleenkin määrittänyt heidän sosiaalinen alkuperänsä.

Erikson ja Jonsson ovat eritelleet epätasa-arvon johtuvan pääasiassa viidestä eri seikasta. Ensinnäkin akateeminen suorituskyyky on parempi lapsilla, jotka ovat ylempässä sosiaaliluokassa. Toiseksi koulutuskustannukset ovat suurempia nuorille alemmista sosiaaliluokista, joka taas vaikuttaa erityisesti siirtymiseen ylempille koulutusasteille. Korkeasti koulutetuilla vanhemmilla on paremmat mahdollisuudet tukea rahallisesti lapsensa opiskelua. Kolmanneksi korkeasti koulutetuilla vanhemmilla on paremmat valmiudet opettaa lapselleen koulunkäyntiin tarvittavia taitoja ja valmiuksia. Neljänneksi korkeasti koulutettujen vanhempien lapset eivät halua helposti kokea niin sanottua arvonalennusta omassa elämässään, ja vastaavasti nuoret, jotka tulevat alemmista sosiaaliluokista, eivät helposti pyri vanhempiaan korkeammalle koulutustasolle. Viidenneksi tulevat lasten omat odotukset itsestään; eli mitä nuorempana hän joutuu koulutusvalintansa tekemään, sitä enemmän hän aliarvioi kykyjään ja mahdollisuuksiaan puutteellisten taustatietojen vuoksi. Mikäli nuorella olisi mahdollisuus tehdä koulutustaan koskevat tärkeät päätökset myöhemmin, hän kykenisi jo itse paremmin tunnistamaan omat taitonsa ja ulkoiset mahdollisuudet. (Erikson & Jonsson 1996, 55.)

Eriksonin ja Jonssonin tutkimuksen tuloksia voidaan hyvinkin soveltaa myös Suomen oloihin, sillä molemmat maat ovat omaksuneet melko samanlaisen pohjoismaalaisen hyvinvointivaltion mallin. Verrattuna muuhun maailmaan, mukaan lukien myös moniin muihin Euroopan maihin, kaikenlainen tasa-arvoisuus on edennyt Suomessa ja Ruotsissa suhteessa pidemmälle kuin muualla, ja kaikille pyritään, ainakin periaatteessa, tarjoamaan yhtäläiset mahdollisuudet jatkokoulutukseen. Vaikka asiat ovatkin niin sanotusti hyvin pohjoismaissa, on huomioitava tutkimustulokset, jotka osoittavat, että kehitys kohti tasa-arvoista yhteiskuntaa on ollut hidasta ja usein vain näennäistä.

2.3 Kertomuksia koulutus- ja työurista

Kotitaustoilla on siis tutkimusten mukaan suuri merkitys siihen, miten nuori menestyy koulussa ja minkä koulutuspolun hän peruskoulun jälkeen valitsee. Edellä mainitut tutkimukset käsittelevät koulutus- ja uravalintoja enemmänkin tilastollisin menetelmin, ja nuorten oma ääni on tavallaan jäänyt näissä kuulematta. Markku Vanttaja (2002) on tehnyt väitöskirjan laudaturylioppilaiden koulutus- ja työurista, jossa hän tutkii heidän urapolkuja tilastojen ja elämäkertojen avulla. Tutkimus osoittaa, että tilastollisesti Vanttajan tulokset tukevat muun muassa Kivisen ja Rinteen tutkimustuloksia. Elämäkerrat kuitenkin osoittavat, että urapolkujen takaa löytyy monenlaisia kertomuksia ja kotitaustoja. Käsittelem seuraavassa lähemmin Vanttajan tutkimusta.

Ihmisen oppimista ja koulutettavuutta koskevissa tutkimuksissa on perinteisesti korostettu joko perinnöllisten tekijöiden tai vaihtoehtoisesti ympäristötekijöiden merkitystä. Mielenkiinto on erityisesti ollut lahjakkuuden ja älykkyyden tutkimuksessa ja koulumenestystä on usein pyritty selittämään perinnöllisistä tekijöistä johtuvaksi. Tutkimustulokset eivät kuitenkaan tue lahjakkuuden ja älykkyyden yhteyttä koulumenestykseen ja koulutusurien valintaan. Mikäli koulumenestys aina edellyttäisi erityistä lahjakkuutta, tarkoittaisi se sitä, että kaikilla koulussa hyvin menestyvillä olisi korkea älykkyysosamäärä. (Vanttaja 2002, 10.) Koulumenestykseen vaikuttavat monet eri osatekijät kuten Vanttaja hyvin toteaa:

Ylivertaisesta nokkeluudesta, muistista ja oppimiskyvystä ei ole edes apua, jos oppilas ei syystä tai toisesta motivoitu opiskelemaan ja tavoittelemaan hyviä arvosanoja. Ainakin arkikeskustelussa tämä itsestään selvä asia näyttää usein unohtuvan. Koulusuoriutumisessa on ennen kaikkea kysymys yksilön halukkuudesta ja kyvystä toimia koulun kulttuurin edellyttämällä tavalla. Älykkyyden ja koulumenestyksen yhteyden sijasta on pikemminkin syytä kiinnittää huomio siihen, miten halukkuus koulusuoriutumiseen syntyy ja säilyy. Miten ja millaisissa oloissa koulun käytäntöihin sopiva identiteetti muotoutuu? Mikä saa oppilaan sitoutumaan koulutyöhön, uhraamaan aikaansa läksyihin, jatkamaan opiskeluaan lukiossa, tavoittelemaan hyvää menestystä ylioppilaskirjoituksissa ja hakeutumaan esimerkiksi yliopistoon? Yksilön motivaatio, halut, päämäärät ja tavoitteet muotoutuvat sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja siinä kulttuurisessa kontekstissa, jossa hän elää. Sen vuoksi koulumenestystä on perusteltua tutkia ilmiönä, jossa koulutaustalla, kasvuympäristöllä ja muilla elämänhistoriallisilla tekijöillä on keskeinen merkitys ja rooli. (Vanttaja 2002, 14.)

Vanttaja tutkii laudaturylioppilaita sekä tilastojen että elämäkertojen valossa. Tilastolliset analyysit osoittavat, että tulokset pitävät yhtä Kivisen ja Rinteen (1995) tutkimuksen kanssa. Vanttajan mukaan, koska nuorten koulutusmahdollisuudet ovat lisääntyneet viimeisten vuosikymmenien aikana, tulisi tämän merkitä myös sitä, että koulumenestys ei ole kotitaustoista kiinni. Tulokset kuitenkin osoittavat (TAULUKKO 1), että näin ei ole käynyt. Korkeasti koulutettujen ja hyvätuloisten vanhempien lapset ovat olleet jokaisena tarkasteluvuonna yliedustettuina (1970 – luvulta aina 1990 – luvulle saakka).

HUOLTAJAN SOSIOEKONOMINEN ASEMA	YO 1971 N=2589	YO 1975 N=3321	YO 1982 N=4790	YO 1985 N=4864	YO 1991 N=4611	YO 1995 N=5446
Ylempi toimihenkilö	30 (3,3)	38 (2,9)	41 (2,7)	45 (2,3)	51 (2,3)	53 (2,1)
Alempi toimihenkilö	22 (1,6)	22 (1,4)	20 (1,2)	22 (1,1)	20 (1,0)	20 (0,9)
Työntekijä	29 (0,5)	25 (0,5)	28 (0,5)	24 (0,5)	22 (0,5)	22 (0,5)
Maanviljelijä	19 (0,8)	15 (0,8)	11 (0,8)	9 (0,8)	7 (0,7)	5 (0,6)
HUOLTAJAN KOULUTUSASTE	N=2914	N=3870	N=5331	N=5610	N=5099	N=6226
Korkea-aste	24 (4,0)	30 (4,3)	33 (3,7)	35 (2,9)	45 (3,2)	45 (3,0)
Keskiaste	22 (1,5)	24 (1,3)	28 (1,2)	32 (1,0)	33 (0,8)	36 (0,8)
Perusaste	54 (0,7)	46 (0,6)	39 (0,6)	33 (0,6)	22 (0,5)	19 (0,5)
HUOLTAJAN TULOTASO	N=2773	N=3789	N=5242	N=5734	N=5085	N=6107
Ylin tuloryhmä	50 (2,2)	47 (2,1)	51 (1,9)	53 (1,8)	58 (1,9)	39 (2,4)
Kesk. tuloryhmä	40 (0,7)	42 (0,7)	38 (0,7)	34 (0,7)	31 (0,7)	46 (0,8)
Alin tuloryhmä	10 (0,5)	11 (0,5)	11 (0,6)	13 (0,6)	11 (0,5)	15 (0,5)

²⁰ Erillistaulukot huoltajien taustatiedoista ja taulukkojen laadinnassa käytetyistä lähteistä löytyvät liitteestä (ks. liite, taulukot 1–4.) Taulukossa huoltajien tulotasoa koskevassa osuudessa on syytä huomata, että tulorajat eri ryhmissä vaihtelevat vuosittain, joten eri tuloryhmistä tulleiden ylioppilaiden suhteellisten osuuksien muutoksesta ei voida lukujen perusteella tehdä luotettavia päätelmiä. Tulovertailu osoittaa kuitenkin sen, että jokaisena vuonna ylimpään tuloryhmään kuuluvat ovat olleet selvästi yliedustettuina.

TAULUKKO 1. Vuosina 1971–1995 ylioppilaisiksi kirjoittaneiden laudatur-ylioppilaiden kotitausta huoltajan sosioekonomisen aseman, koulutusasteen ja koulutustason mukaan (%) (Vanttaja 2002,35).

1970 – luvun alussa oli yli puolella koulumenestyjillä korkeasti koulutetut vanhemmat ja 1990 – luvun puolessa välissä heitä oli jo kolme neljänestä. Erityisesti ylempien toimihenkilöiden lapset ovat olleet kokoajan yliedustettuina, joka osoittaa, että he hallitsevat parhaiten taidot, jota koulumaailmassa vaaditaan. Kaikkein selvimmin aliedustettuina ovat olleet kaiken aikaa työntekijäperheen jälkeläiset ja heidän suhteellinen osuutensa on ollut suunnilleen samalla tasolla koko ajan. (Vanttaja 2002, 34 – 36.) Laudaturylioppilaiden joukossa on toki myös niitä, joiden vanhemmat eivät ole korkeasti koulutettuja, ja hyvä koulumenestys on Vanttajan tutkimuksen mukaan tasoittanut eri lähtökohdista tulleiden ylioppilaiden mahdollisuuksia.

Kun tarkastellaan esimerkiksi 1970 – luvun miespuolisia ylioppilaita, näyttävät nämä sijoittuneen ylempiin toimihenkilöasemiin kotitaustastaan riippumatta. Heidänkin kohdallaan on kuitenkin pientä eroa niin, että ylempään toimihenkilöryhmään siirtyminen on ollut kaikkein todennäköisintä silloin, kun heidän vanhempansa kuuluvat samaan ryhmään. Naisten kohdalla erot ovat suurempia ja naiset ovat muutenkin sijoittuneet miehiä harvemmin ylemmiksi toimihenkilöiksi. Yllättävänä voidaan pitää sitä, että 1980 – luvun puoliväliin tultaessa kotitaustojen mukaiset erot ovat jonkin verran kasvaneet, vaikka voisi luulla, että koulutusmahdollisuuksien lisääntyminen johtaisi pikemminkin päinvastaiseen suuntaan. Laudaturylioppilaat ovat myös tulovertailussa sijoittuneet varsin korkealle muuhun samanikäiseen väestöön verrattuna. (Vanttaja 2002, 50 - 51.)

Tarkasteltaessa elämäkertoja Vanttaja jakaa niiden kirjoittajat kolmeen eri ryhmään urapolkujen perusteella. Kuuden laudaturin ylioppilaat sijoittuivat useimmiten vakaan urapolun ryhmään. Tämän ryhmän sisällä erottuu vielä kaksi tyyppiä: suoriutujat ja selviytyjät. Erityisesti suoriutujien keskuudessa, joiden urakehitys on ollut melko vaivatonta ja nousujohteista, tuli esille kotitaustojen merkitys. Heidän kertomuksissaan korostui kodin kulttuurinen, taloudellinen ja sosiaalinen pääoma sekä siitä saatu hyöty koulumaailmaa ajatellen. Monet tuntuivat kuin huomaamatta omaksuneen kouluvalmiuksia jo varhaislapsuudessaan ja heille koulutyön moitteeton suorittaminen ja koulumenestyminen olivat itsestään selviä asioita. Selviytyjien joukkoon taas lukeutuivat useimmiten he, joiden kotitaustat eivät suoneet edellä mainittuja valmiuksia tai vanhemmilla itsellään ei ollut korkeaa koulutusta. Jälkimmäisen ryhmän kohdalla vanhemmat arvostivat koulutusta ja toivoivat lapsilleen ”helpompaa elämää” kuin heidän työläiselämänsä on ollut. Mikäli taas asuinpaikka oli syrjäinen tai kotiolot olivat muuten olleet vaikeat, tarjosivat koulukirjat parhaan pakokeinon tylsyyttä tai vaikeuksia vastaan useille selviytyjille huolimatta siitä, että kotona ei välttämättä annettu koulutukselle mitään arvoa. (Vanttaja 2002, 239 – 241.)

Epävakaan urapolun kulkijoiden joukko jakaantuu etsijöihin ja sinnittelijöihin. Erityisesti sinnittelijöiden ryhmässä olivat tyypillisemmin edustettuina työntekijäperheiden, maaseudulla asuneet ja köyhistä kotiloista kotoisin olevat jälkeläiset. Heille on ominaista vaikeuksien ja takaiskujen kohtaamiset. Etsijät taas olivat niitä, jotka eivät helpolla löytäneet itselleen mieleistä uraa roolimallien puutteesta tai omista mielihaluista johtuen. (Vanttaja 2002, 241–242.)

Poikkeuksellisen urapolun valitsijat taas todistavat, että tilastollisista tuloksista huolimatta on niitä, jotka valitsevat ”toisin” eivätkä seuraa esimerkiksi korkeasti koulutettujen vanhempiensa jalan jälkiä. Tämän ryhmän edustajat voidaan jakaa sekä individualisteihin, jotka kuten edellä mainitsin, tietoisesti valitsevat odotusten vastaisesti että ajautujiin, jotka ovat päättäneet ilman tietoista suunnittelua poikkeukselliselle uralle. (Mt., 245.)

Yhdenmukaisten tilastollisten lukujen taakse kätkeytyy siis aina elämänkulkujen ja arvomaailmojen eroavaisuuksia. Erilaiset arvostukset ovat yhteydessä paitsi kotitaustaan niin myös sukupuoleen, sukupolveen ja kulloiseen historialliseen aikakauteenkin. (Mt., 2002, 239, 249 – 251.) Vanttajan tutkimustulokset puhuvat vahvasti kotitaustojen vaikutuksen puolesta yksilön koulutusvalinnoille, mutta huomiotta ei voi jättää myöskään poikkeuksellisen tien kulkijoita, joita mahtuu mukaan useita. Lahjakkuudella ja niillä älyllisillä lahjoilla, joita juuri koulumaailmassa tarvitaan, on varmasti myös merkitystä nuorten koulutusvalintoihin. Tietyt taipumukset ja intohimot (esim. kädentaidot, matemaattinen lahjakkuus) voivat osaltaan ohjata koulutusvalintoja muun muassa niin, että akateemisten vanhempien jälkeläinen valitseekin niin sanotun käsityöläisammatin ja päinvastoin työväenluokan jälkeläinen suuntaa akateemiselle alalle kiinnostuskohteestaan ja koulumenestyksestään johtuen. Useat poikkeuksellisen valinnan tehneiden päätökset selittyvät näin. Toisen nuorten kohdalla muiden mielipiteillä ei ole niin suurta merkitystä kuin toisten.

2.4 Bourdieun näkemyksiä

Kotitaustaan ja koulumenestykseen liittyvät tutkimukset selittävät suuntauksesta riippuen näiden yhteyttä monin eri tavoin. Yksilö voidaan muun muassa nähdä yhteiskunnan rakenteellisten tekijöiden ohjauksessa olevana, jolloin häntä ohjaavat lähinnä ylä- tai ulkopuoliset tekijät. Yksilö voidaan nähdä myös vastaavasti itsenäisenä, tietoisesti harkitsevana ja omia päämääriä tavoittelevana. Funktionalistinen, niin sanottu perinteinen teoria, korostaa yhteiskunnan teknologista kehitystä ja sen myötä syntynyttä ammattitaitoisen työvoiman tarvetta. Koululaitoksen

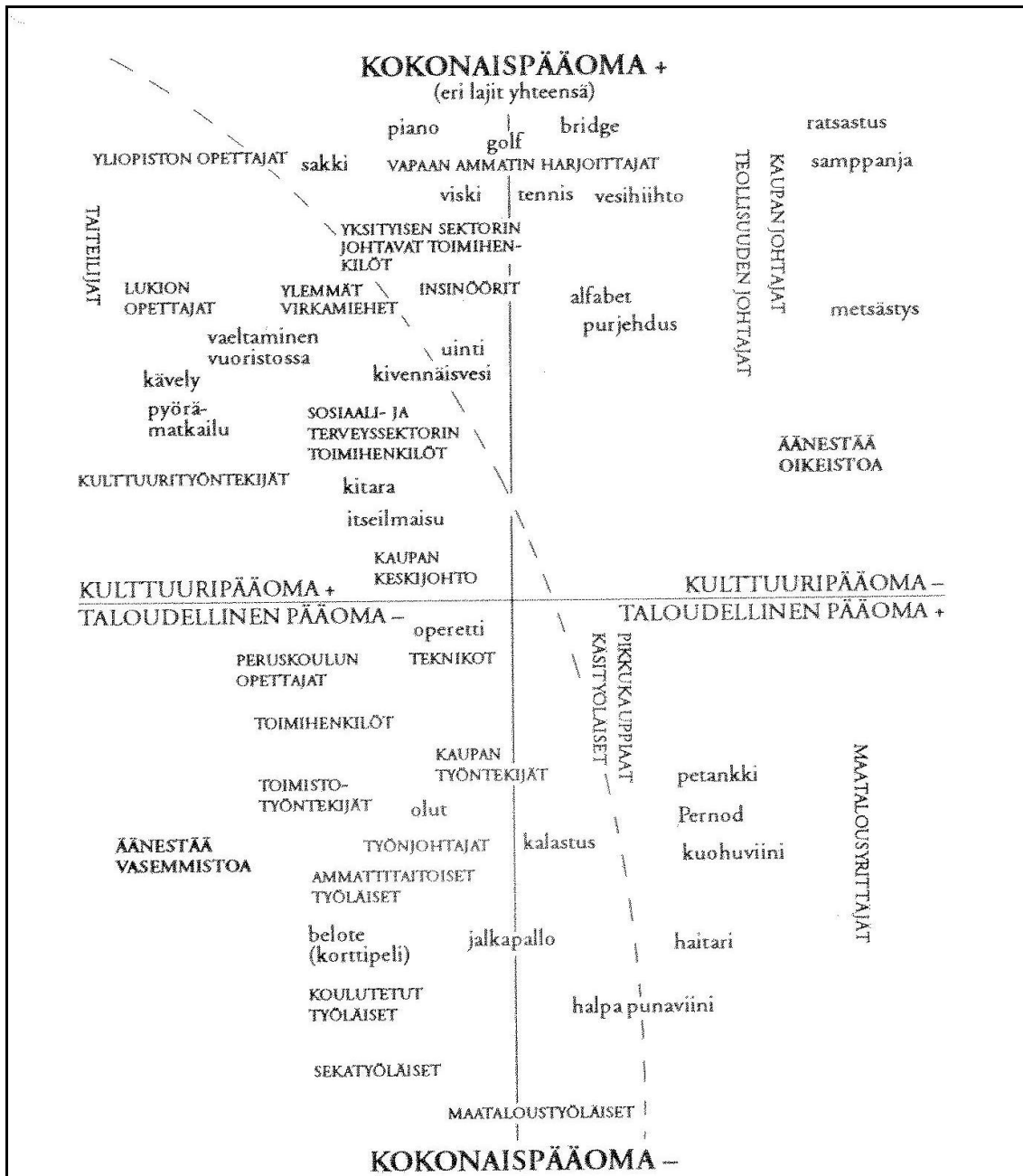
tehtävä on näin ollen lajitella oppilaat kyvykkyyden mukaan oikeille koulutus- ja työurille. Tämä taas luo tasa-arvoisen yhteiskunnan, jossa jokaisella on mahdollisuus yritteliäisyyden ja kyvykkyyden myötä menestyä. Tosiasiassa mahdollisuudet eivät ole olleet kaikille samanlaisia. (Vanttaja 2002, 15.) Bourdieu ja Passeron (1977) ovat kehittäneet analyysin, joka huomioi yksilön sosiaaliset taustat ja yhteiskunnan eriarvoisuuden. Vanttajan mukaan Bourdieun ja Passeronin kulttuuris-reproduktiivinen teoria korostaa koulun välittämän tiedon ja pedagogisten käytäntöjen arvovapauden ja neutraaliuden puutetta. Nämä edellä mainitut seikat ovat hallitsevan luokan määrittelemiä ja legitimoimia. (Vanttaja 2002, 16.) Myös monet muut tutkijat ovat tuloksissaan huomanneet kotitaustojen merkityksen koulutusvalinnoille ja yhteiskunnassa pärjäämiselle, ainakin taloudellisessa mielessä.

Bourdieu on tutkinut koulutuksen ja kotitaustojen välisiä yhteyksiä paljon. Hänen mukaansa perheiden pääomat ilmenevät kolmena erilaisena peruslajina: taloudellisena, kulttuurisena ja sosiaalisena. Pierre Bourdieun (1984) teoriaa taloudellisten, kulttuuristen ja sosiaalisten pääomien luonteesta ja jakautumisesta voidaan pitää yhtenä tärkeimmistä modernin yhteiskunnan sosiaalisen kerrostuneisuuden analysoinneista. Yhteiskunnallinen valta määrittyy edellä mainittujen kolmen tärkeimmän pääoman perusteella. Taloudellinen pääoma koostuu virka-asemista, omaisuuksista ja tuloista, kulttuurinen pääoma taas tiedoista, saavutetusta arvonnasta ja kommunikaatiotaidoista. Sosiaalinen pääoma sisältää sosiaaliset suhteet ja tarvittavat tiedot siitä, miten tulee käyttäytyä. Pääomalajien omistus ja hallinta mahdollistavat yhteiskunnallisen erottelun niin, että valtaapitävillä on kaikki mahdollisuudet määrittää se, mitä pidetään yhteiskunnallisesti hyvänä. Alimpien yhteiskuntaryhmien kulttuuri ja arvostukset määrittyvät ylempiin ryhmiin verrattuna kielteisinä ja torjuttavina. (Bourdieu 1984, 132–135.)

Kaikilla pääoman lajeilla voidaan sanoa olevan merkitystä jälkeläisten koulunkäyntiin ja elämänvaiheisiin. Vaikka Suomessa on julkisin varoin ylläpidetty koulutusjärjestelmä, taloudellisella pääomalla on merkitystä esimerkiksi kun puhutaan perheiden mahdollisuuksista kustantaa lapsilleen muun muassa ylimääräistä opetusta, erilaisia kielikursseja, valmennuskursseja tai vaihto - oppilaspaikkoja. Sosiaalisen pääoman merkitys ilmenee sosiaalisen verkoston antamista mahdollisuuksista ja informaatiosta, jotka antavat tietoa erilaisista koulutusmahdollisuuksista. (Vanttaja 2002, 22–23.) Nämä näkemykset tukevat myös Eriksonin ja Jonssonin (1996) tutkimustuloksia.

Kulttuurista pääomaa tarkasteltaessa tarvitaan Bourdieun mukaan habituksen ja kentän käsitteitä. Habituksella Bourdieu tarkoittaa asenteiden ja suhtautumistapojen järjestelmää, joka integroi yksilön elämänhistorian aiemmat kokemukset ja suuntaa ihmisten valintoja elämän eri tilanteissa. Kulttuurinen pääoma aktivoituu vasta kun on olemassa sellainen toimintaympäristö eli kenttä, jossa selviytyminen edellyttää kyseiseen pääomaan kuuluvia valmiuksia ja taitoja (habitusta). Kun habitus kohtaa sellaiset olosuhteet, jotka sopivat kenttään ilman mitään tietoisista yritystä sopeutua, sopeutuu myös yksilö näihin olosuhteisiin hyvin. Habituksen ja kentän välille syntyy ristiriitaa silloin, kun habitus poikkeaa jyrkästi kentän vaatimuksista. (Vanttaja 2002, 23; Bourdieu & Wacquant 1995, 161.)

Bourdieu (1998) on kehittänyt mallin (KUVA 1), jossa hän havainnollistaa sosiaalisten asemien, käyttäytymistäipumusten (habitusten) ja kannanottojen välisiä suhteita. Malli pohjautuu Yhdysvaltojen, Japanin ja Ranskan yhteiskuntamalleihin, joita hän pitää yksinä kaikkein kehittyneimpinä yhteiskuntina maailmassa. Kuviossa määritellään muun muassa harrastuksia, ammatteja ja poliittista kantaa suhteessa kulttuuripääoman ja taloudellisen pääoman määrään. Bourdieun mukaan edellä mainituissa yhteiskunnissa kaksi tehokkainta erottelun periaatetta ovat kulttuuripääoma ja taloudellinen pääoma. Hänen hahmottelemassa mallissa toimijoilla on sitä enemmän yhteistä, mitä lähempänä he ovat näillä kahdella ulottuvuudella toisiaan ja päinvastoin heillä on sitä vähemmän yhteistä mitä kauempana he ovat niillä toisistaan. (Mt., 14–16.) Kuvio havainnollistaa mielestäni hyvin konkreettisesti näkemystä sosioekonomisesta eriarvoisuudesta ja sitä voi peilata myös suomalaiseen yhteiskuntaan. Tästä syystä se toimii hyvänä lopputiivistyksenä edellä esitetyistä teorioista ja tutkimustuloksista.

KUVA 1. Sosiaalisten asemien ja elämäntyylien tila (Bourdieu 1998, 17)

Habitus ei ole kuitenkaan välttämättä ikuinen, mutta se voi olla hyvin kestävä. Se on jatkuvasti altis uusille kokemuksille ja nämä vaikuttavat sen rakenteisiin joko niitä vahvistavasti tai uudistavasti. (Bourdieu & Wacquant 1995, 165.) Kotikasvatuksella ja kouluympäristöllä on luonnollisesti suuri merkitys siihen, kuinka vahvan ja muuttumattoman habituksen lapsi omaksuu. Jos hänet kasvatetaan yksinomaan pitämään kiinni omasta habituksestaan, voi sen sopeuttaminen uuteen kenttään nousta niin isoksi kynnykseksi, että lapsen ja myöhemmin nuoren on sitä äärimmäisen vaikea ilman tukea ylittää, vaikka itse niin haluaisikin.

3 ITSETUNTO

Itsetunnolla on ratkaiseva merkitys ihmisen elämässä ja hänen tekemissään valinnoissa. Nuoren usko omiin kykyihin ratkaisee myös suureksi osaksi sen, mihin hän lähtee jatkamaan opintojaan, minkälaisen työuran hän luo ja miten hän näissä edellisissä osa-alueissa menestyy. Itsetunto voidaan määritellä sen perusteella kuinka paljon hyviä ominaisuuksia yksilö itsessään näkee. Itsetunnon voidaan sanoa olevan hyvä silloin, kun ihmisen minäkäsityksessä ovat voitolla positiiviset ominaisuudet, ja huono silloin, kun negatiivisten ominaisuuksien määrä on suurempi kuin positiivisten ominaisuuksien. (Keltikangas-Järvinen 1998, 17.) Itsetunnon rakentumiseen vaikuttavat kokemukset, joita yksilö saa muista ihmisistä ja ympäristöstään. Itsetunnon perusta on varhaislapsuudessa ja siinä, miten vanhemmat hoitavat lastaan. Myöhemmin itsetuntoa määrittävät vanhempien käsitykset lapsesta, heidän odotuksensa hänestä ja heidän suhtautumisensa lapsen suoriin, onnistumisiin ja epäonnistumisiin. (Mt., 123.)

Kodin ulkopuoliset asiat kuten koulu, ystävät ja harrastukset tulevat myöhempinä vuosina tärkeiksi itsetuntoon vaikuttaviksi seikoiksi vanhempien lisäksi. Koulussa lapselle muodostuu oppimisen lisäksi käsitys siitä millainen hän on, mitä hän kykenee oppimaan ja miten helposti. Tällä käsityksellä on suuri vaikutus tulevaisuuteen ja siihen, mitä hän todella oppii. (Mt. 123.) Koska itsetunnolla on suuri merkitys myös nuorten aikuisten koulutusvalinnoille ja uskoon menestyä tällä elämänalueella, käsitellen seuraavassa tarkemmin itsetunnon kehittymistä ja erityisesti sitä, miten kotikasvatus ja hieman myös peruskoulumaailma ovat siihen vaikuttaneet.

3.1 Itsetunnon ja kotikasvatuksen yhteys

Itsetunto lähtee siis kehittymään jo vauvaiästä ja tämä itse asiassa luo pohjan koko itsetunnon myöhemmälle kehitykselle. Vanhemmilla on suuri merkitys lapsen itsetunnon kehittymiseen jo vauvaiästä asti ja tämä vaikutus seuraa koko lapsuuden ja jopa koko ihmisen eliniän ajan. Samaistuminen vanhempiin määrittää myös lapsen ja nuoren itsetuntoa. Tuolla samaistumisella on huomattava merkitys siihen, minkälaiseksi lapsi haluaa vanhetessaan tulla ja mitä elämässään tehdä. Vanhemmat välittävät arvojaan ja odotuksiaan lapsiinsa tiedostaen ja tiedostamattaan. Kasvatusmetodeillaan vanhemmilla on valtaa määrittää lastensa samaistumisen määrää ja sitä, keneen on ”oikein” samaistua ja miten elämä ”kuuluu” elää.

Keltikangas-Järvinen (1998, 112) määrittää samaistumisen niin, että lapsi omaksuu itselleen vanhempiansa tai joidenkin muiden tärkeiden ihmisten ajatuksia, ihanteita, mielipiteitä ja käyttäytymismalleja. Suuri osa vanhempien vaikutuksesta kulkee lapsen samaistumisen kautta ja se on hyvin tärkeä osa lapsen kehitystä. Samaistumista tapahtuu, kun lapsi ihailee jotain ihmistä ja haluaa olla samanlainen kuin hän, ja se on myös osittain tiedostamatonta. Tullakseen samanlaiseksi kuin ihailmansa henkilö, lapsi kuvittelee omaavansa samanlaisia ominaisuuksia kuin tuo ihailun kohde. Samaistuminen toimii lapsen voimavarana ja psyykkisenä tukena. Esimerkiksi samaistumalla vahvaan ihmiseen, lapsi tuntee myös itsensä vahvaksi. Lapsen samaistuminen vahvistuu, jos hän saa ihailun kohteeltaan hyväksyntää. Samaistumisen ja jäljittelyn kautta lapsi saavuttaa myös oman identiteettinsä. Identiteetti on käsitys siitä kuka on, ja eräänlainen minän kokonaisuus, jonka osia ovat mielikuva itsestä ja minäkäsitys. Samaistuminen määrittää luonnollisesti myös sitä, minkälaisen habituksen yksilö omaksuu (vrt. Bourdieu 1998, 17). Toisin sanoen vanhempien ollessa roolimalleina lapsi oppii tavat ja arvostuksen kohteet heidän kauttaan.

Mahdollisuus samaistua lähellä oleviin vahvoihin ihmisiin, jotka osoittavat hyväksyntää lapselle, ja siitä seuraava identiteetti ovat keskeisiä hyvän itsetunnon muodostumisen kannalta. Aluksi lapsi jäljittelee läheistä voimakasta ja osaavaa henkilöä ja tuntee myös itsensä voimakkaaksi ja osaavaksi, mutta jonkin ajan kuluttua hän ei enää tarvitse samaistumista ja hän on itse vahva ja osaava. Mikäli lapsi ei saavuta samaistumisen jälkeen itsenäisyyttä, vaan hänellä on vain paljon jäljittelyn kautta tulleita rooleja, on hänellä myös heikko itsetunto. Hänellä on niin sanotusti sopiva käyttäytymismalli joka tilanteeseen niin, että hän ei enää itsekään tiedä, mikä hänessä on aitoa ja mikä jonkun toisen jäljittelyä. (Keltikangas-Järvinen 1998, 113.)

Vanhempien käyttäytyminen, opit ja arvot vaikuttavat nuoren itsetunnon kehittymiseen. Vanhempien tavat kannustaa ja ottaa osaa nuoren koulunkäyntiin liittyviin asioihin voivat ratkaisevalla tavalla auttaa nuorta selviytymään tehtävissään ja tätä kautta ohjata itsetuntoa yhä vahvempaan suuntaan. Tuija Metso (2004) esittelee teoksessaan tutkimustaan kodin ja koulun välisestä vuorovaikutuksesta peruskoulun yläasteella. Tutkimusaineisto on kerätty lukuvuonna 1994–95 kahdessa helsinkiläisessä yläasteen koulussa ja se koostuu opettajien, oppilaiden ja vanhempien haastatteluista sekä oppituntien ja koulun arjen havainnoinnista. Koulut oli valittu niin, että toisessa koulussa oli paljon korkeasti koulutettujen vanhempien lapsia ja vastaavasti toisessa alhaisemmin koulutettujen vanhempien jälkeläisiä. Metson tutkimustulokset tukevat muita aiemmin esittelemiäni vahvasti.

Tutkimuksessa selvisi muun muassa, että kodin ja koulun välinen yhteistyö oli aktiivisempaa koulussa, jossa oppilaiden vanhemmat olivat korkeasti koulutettuja. Samoin näihin vanhempiin yhdistettiin odotuksia koulutuksen arvostamisesta ja arvoista, jotka yhtenevät koulun kanssa. Sosiaalinen tausta myös mahdollisti korkeasti koulutetuille vanhemmille erilaisia kulttuurisia ja sosiaalisia resursseja valita lapsen koulu, tarkastella ja arvioida koulun toimintaa, tulla siellä kuulluksi sekä tukea ja auttaa lastaan koulunkäynnissä. (Metso 2004, 3.) Eräässä haastattelussa korkeakoulutuksen saanut vanhempi kertoi kuinka hän opettaa lapselleen oikeita opiskelutekniikoita, kun taas koulutusta vailla oleva vanhempi harmitteli sitä, ettei osaa auttaa vaikka haluaisikin (Mt., 158). Tällöin samaistuminen korkeasti koulutettuun vanhempaan tukee nuoren suoriutumista koulussa. Samoin samaistuminen vanhempaan, joka ei osaa neuvoa koulutehtävissä, voi johtaa siihen, että nuorikaan ei koe tarvetta niistä selviytyä. Mitä tuli kouluvalintoihin, korkeasti koulutetuilla vanhemmilla oli virallisen tiedon lisäksi kouluista niin sanottua epävirallista tietoa sosiaalisen verkostonsa kautta. Verkostoon kuului opettajatuttavia, sukulaisia ja kollegoita, joihin saattoi ottaa yhteyttä ja kysellä kouluun liittyvistä asioista (Mt., 164.)

Vanhemmat myös rakensivat Metson tutkimuksessa jatkuvuuksia itsensä ja lastensa välille. Vanhempien oma koulumenestys, koulussa viihtyminen ja hankittu koulutus määrittivät heidän omia odotuksiaan ja vaatimuksiaan lastensa koulunkäynnin suhteen. Esimerkiksi ammatillisen koulutuksen saanut isä vaati myös lapsiltaan vähintään ammatillista koulutusta, mutta oli myös valmis kouluttamaan lapsiaan pidemmälle, mikäli kiinnostusta opiskeluun riittää. Lukioon meno taas oli itsestään selvää erityisesti korkeasti koulutetuille vanhemmille. (Metso 2004, 167–168.) Tässä yhteydessä pitää myös muistaa se, että aina ei kuitenkaan saavuteta hyviä kasvatustuloksia, jos vanhempien vaatimustaso on liian suuri. Nuorten lahjoilla ja taipumuksilla on myös iso merkitys. Mikäli lapsi ei kykene tai halua vastata vanhempien odotuksiin ja saa siitä negatiivista palautetta läheisiltään, itsetunnon kehittyminen voi kokea kovia kolauksia

Myös nämä tutkimustulokset tukevat edellä mainitsemiani tutkimustuloksia koulutuksen periytyvyydestä juuri eri sosiaaliluokkien hallussa olevien resurssien mahdollistamana. Korkeasti koulutetut vanhemmat välittävät lapsilleen tiedostaen ja tiedostamattaan mallin, johon lapset samaistuvat. Samalla heillä on myös tarvittavat taidot, joiden avulla he osaavat asiantuntevasti neuvoa ja ohjata lastaan koulunkäynnin parissa. Tämä taas mahdollistaa sen, että lapsi oppii toimimaan koulussa toivotulla tavalla ja saa siitä onnistumisen kokemuksia sekä kiitosta muun muassa vanhemmiltaan. Näin ollen itsetunnon kehittymiselle, erityisesti koulumaailmaan liittyen, on luotu hyvät kasvualustat. Nämä vaikutukset näkyvät varmasti vielä nuorten koulutusvalinnoissa.

Alhaisen koulutuksen omaavat vanhemmat taas eivät välttämättä ”osaa” kannustaa lapsiaan tarvittavalla tavalla, eivätkä myöskään välttämättä vaadi lapsiltaan hyvää koulumenestystä. Yhtäläisyyttä on jälleen löydettävissä Bourdieun habituksen käsitteeseen sekä kulttuurisen, taloudellisen ja sosiaalisen pääoman vaikutukseen yksilöllä. Vanhempi, joka esimerkillään ja taidoillaan auttaa lasta eteenpäin koulumaailmassa, edesauttaa usein myös lapsen hyvän itsetunnon kehittymistä.

3.2 Itsetunnon kehittyminen peruskoulumaailmassa

Myös peruskoulu on mukana lapsen ja nuoren elämässä niin keskeisessä roolissa, että sen vaikutusta ei sovi unohtaa, erityisesti mitä tulee juuri opintomenestyksen itsearviointiin ja uskoon omista kyvyistä menestyä tällä osa-alueella. Peruskoulun piilo-opetussuunnitelmista ja muista pedagogisista käytännöistä on tehty jo vuosikymmenien ajan monenlaisia tutkimuksia. Koulujen arvosanakäytännöt ovat olleet muun muassa arvostelujen kohteena. Oppilaiden motivaatioita opiskelua kohtaan pyritään pitämään yllä arvosanojen ja todistusten avulla. Pahimmassa tapauksessa tämä voi johtaa siihen negatiiviseen lopputulokseen, että oppilaiden itsetunnon kehittyminen kokee tarpeettomia takaiskuja osaamattomuudesta ja huonoista todistusnumeroista johtuen (Kivinen, Rinne & Kivirauma 1985, 57–58).

Opettajien valta ja oppilaiden kuuliaisuus muodostavat niin sanotun vaihtosuhteen, joka määrittää oppilaiden ja opettajien välisiä suhteita. Oppilaiden yhteiskunnalliset ja kulttuuriset taustat, kielelliset taidot sekä heidän sosiaali- ja henkilöhistoriansa määrittävät osaltaan heidän mahdollisuuksiaan osallistua vaihtosuhteeseen. Usein keskiluokkaiset arvot sopivat parhaiten yhteen vaihtosuhteen periaatteen kanssa, ja näistä taustoista lähtöisin olevat oppilaat näkevät koulussa paljon mahdollisuuksia ja saavat heille kuuluvia palkintoja. (Kivinen, Rinne & Kivirauma 1985, 88–89.) Habitus näin ollen antaa lapselle valmiudet, jotka saattavat jo sinällään vähintäänkin helpottaa lapsen mahdollisuuksia pärjätä peruskoulumaailmassa.

Koulu on kognitiivisten kykyjen kehittämisen, sosiaalisen vahvistamisen ja itsetunnon kehittämisen ensisijainen ympäristö lasten ja nuorten elämässä. Juuri koulussa lapset oppivat sosiaalisia taitoja, tarvittavat ongelmanratkaisutaidot sekä tavan toimia tehokkaasti yhteiskunnassa. Tässä yhteydessä lapselle kehittyy tunne myös omasta älyllisestä pystyvyydestään. Banduran (2002) mukaan on useita opetukseen liittyviä käytäntöjä, jotka helposti johtavat heikosti menestyvät tehottomuuden

kierteeseen. Esimerkkejä tällaisista käytännöistä ovat opetus, jossa lapsi ei pysy mukana sekä kilpailua sisältävät käytännöt, joissa valitettavan useat epäonnistuvat. Tällainen toiminta korostaa sosiaaliseen vertailuun perustuvia standardeja, ja oppilaat luokittelevat myös itsensä hyväksi tai huonoksi tavalla, joka on usein pysyvää. (Bandura 2002, 66–67.) Vanhempien sosioekonomisen aseman vaikutus ulottuu siis peruskoulun pedagogisiin käytäntöihin niin, että siellä usein saatetaan vahvistaa nuorten käsityksiä omista resursseista koulutuksen piirissä. Tämä vaikutus kääntyy negatiiviseksi silloin, kun se estää lahjakkaan nuoren etenemistä ja menestymistä alhaisesta sosioekonomisesta taustastaan johtuen.

4 TEORIAA ATTRIBUUTIOISTA

Koska pyrin tutkimuksessani analysoimaan syitä nuorten koulutusvalinnoille attribuutioteorioiden valossa, esittelen seuraavaksi kuuluisimpia näkemyksiä kyseisistä teorioista. Attribuutioteorioista on psykologian saralla vuosikymmenien saatossa kehitelty erilaisia versioita. On kuitenkin olemassa joitain keskeisiä yhteisiä näkökantoja, jotka yhdistävät kaikkia alan tutkijoita. Attribuutioiden tutkijat haluavat selvittää nimenomaan syy-yhteyksiä, jotka johtavat tiettyihin tapahtumiin.

Kolme yleistä tutkimuskohdetta tulevat esiin attribuutioiden tutkimisessa: Ensinnäkin pyritään selvittämään yksilön syy-yhteyksien tulkintaa ja käyttäytymisen syitä. Toiseksi ajatellaan, että yksilön aikaisemmat kognitiiviset rakenteet vaikuttavat yksilön syy-yhteyksiensä tulkintaan ja näitä rakenteita pyritään myös tutkimaan. Kolmanneksi tapahtumien syitä tarkastellaan ympäristöstä johtuvana, toisin sanoen tietyt tapahtumat johtuvat aina osittain tilanteesta ja muista samanaikaisista tapahtumista. (Weiner 1992, 230.)

4.1 Attribuutiot ja itsetunto

Erilaiset tutkimukset ovat osoittaneet, että mikäli yksilö onnistuu tehtävässään yhdessä muiden kanssa tai päinvastoin epäonnistuu muiden tavoin, selittää hän tämän johtuvan liian helposta tai vaikeasta tehtävästä. Mutta mikäli yksilö onnistuu muiden epäonnistuessa tai päinvastoin, onnittelee tai soimaa hän tästä itseään. (Weiner 1992, 235.) Ihmisillä on tapana usein myös selittää epäonnistumisensa ympäristöstä johtuvaksi ja vastaavasti onnistumisensa omasta itsestä johtuvaksi.

Tätä kutsutaan ”hedonistiseksi vääristymäksi” (*the hedonic bias*). Tämä tarkoittaa sitä, että jos yksilö attribuoi syyt epäonnistumiselle omaan itseensä, laskee hänen motivaationsa tehtävän suorittamista kohtaan. Mikäli hän taas ”on oppinut” syyttämään ympäröiviä tekijöitä epäonnistumisistaan, onnistuu hän paremmin suojelemaan itsetuntoaan ja motivaatio tehtävää kohtaan on helpompi luoda ja säilyttää. (vrt. mt., 244–245.)

Koska ihmiset pyrkivät attribuutioteorioiden mukaan selittämään itselleen tekojensa ja tapahtumiensa syitä, yrittävät he myös luokitella näitä syitä eri tavoin. Syitä voi eritellä kolmella eri osa-alueella, kuten syiden aiheuttaja (sisäisistä tai ulkoisista tekijöistä johtuva), tekijöiden pysyvyys (muuttuvatko mahdolliset tekijät ajan myötä vai pysyvätkö ne stabiileina) ja viimeiseksi kokeeko yksilö, että hän pystyy kontrolloimaan ulkoisia ja sisäisiä vaikuttavia tekijöitä. Henkilön itsetunnon kehittymiseen vaikuttaa oleellisesti se, miten hän kokee syiden aiheuttajan. Toisin sanoen, mikäli henkilö kokee onnistumisensa olevan itsestä johtuvaa, kohottaa se myös hänen itsetuntoaan. Mutta mikäli yksilö kokee, että epäonnistuminen on omista sisäisistä tekijöistä johtuvaa ja pitää tätä tilaa pysyvänä, on hyvän itsetunnonkin kehittyminen tai säilyminen vaarassa. (Weiner 1992, 285.)

Vaikka edellä mainitut seikat ovat useimmiten esillä attribuutioteorioiden yhteydessä, listaavat attribuutioiden tutkijat myös muita seikkoja, jotka vaikuttavat yksilön suoriutumiseen tehtävissään muun muassa koulumaailmassa. Taloudellinen varallisuus vaikuttaa yksilön menestymiseen ja usein myös motivaatioon. Perhetaustoilla on tässä yhteydessä merkitystä ja tätä kautta avautuvat myös mahdollisuudet parempiin kouluihin pääsyyn. Köyhyys vaikuttaa myös luonnollisesti yksilön uskoon mahdollisuuksista menestyä. Köyhistä oloista kotoisin olevalle on vaikeampaa hankkia sekä henkistä että tiedollista pääomaa, ja tämä voi johtaa helpommin syrjäytymiseen yhteiskunnasta. Terveydellä on niin ikään oma osansa yksilön menestymisessä, sillä sairaana pienetkin ponnistukset saattavat tuntua ylivoimaisilta. (Mt., 1992, 247.)

4.2 Attribuutiot motivaation määrittäjinä

Itsetunnon lisäksi attribuutiotaipumukset vaikuttavat myös siihen, miten motivoitunut yksilö on tehtävää kohtaan. Sisäinen motivaatio on lähtöisin yksilön henkilökohtaisista ja hänelle tärkeistä seikoista ja ulkoinen motivaatio taas perustuu melkein yksinomaan toiveisiin palkkioista suoritetusta tehtävästä. Toiminta, joka on ulkoisesta motivaatiosta johtuvaa, loppuu yleensä samalla, kun siitä saadut palkkiotkin, kun taas sisäisestä motivaatiosta johtuva toiminta on yleensä

intensiivisempää ja pitkäkestoista. Monet motivaatiota koskevat tutkimukset ovat osoittaneet, että palkkiot ja kannustimet heikentävät yksilön sisäistä motivaatiota tehtävää kohtaan. Eli mikäli yksilö aloittaa suorittamaan jotain tehtävää ja pyrkimään jotain tiettyä päämäärää kohti kimmokkeena sisäinen halu ja motivaatio tätä kohtaan ja häntä alettaisiin yhtäkkiä palkita tehtävästä, sisäinen motivaation taso todennäköisesti laskee ja palkinnot nousevat yhä tärkeämpään asemaan. Jos palkinnot loppuisivat, sisäinen motivaatio ei enää olisikaan niin suuri kuin alun perin. (Bandura 1977, 107.) Monet tutkimustulokset tukevat edellisiä väittämiä, mutta motivaation tasoon vaikuttavat luonnollisesti yhtä aikaa monta eri seikkaa, joten täysin yksiselitteisiä syitä ja seuraamuksia ei teoille voi asettaa. (vrt. Mt., 109.)

Tutkimukset ovat osoittaneet, että nuorten ammatinvalintaan vaikuttavat heidän omat tulkintansa siitä, miten hyvin he tulevat pärjäämään ammatissaan. itsetehokkuuskäsitykset vaikuttavat siis siihen, mistä ammateista nuoret kiinnostuvat. (Hackett 1995, 242.) Koska kaikilla koululaisilla ei ole kotoa saatuja valmiuksia pärjätä akateemisessa ympäristössä, eikä edes tarvittavaa itseluottamusta siihen pyrkiäkseen, on tärkeää, että heille olisi tarjolla mahdollisuus kehittää näitä taitoja muun muassa koulussa. Nuorten uskomukset omasta tehokkuudesta ja pystyvyydestä vaikuttavat heidän ammatinvalintaansa, mahdolliseen akateemiseen suuntautumiseen ja työssä menestymiseen. (Mt., 249.) Tässä kohdin korostuu yhteiskunnan rooli sekä tuen tarve niiden nuorten kohdalla, joilta puuttuu vanhempien kannustus ja tuki akateemiseen koulutukseen, erityisesti silloin kun nuori itse olisi tästä vaihtoehdosta kiinnostunut.

4.3 Attribuutioiden ja koulumenestyksen yhteys

Nuoret perustavat tekojensa selitykset monista eri lähteistä tuleviin informaatioihin. Koulutuksen parissa nuoret ottavat esimerkkiä opettajistaan, vanhemmistaan, opiskelutovereista ja omien tekojensa seurauksista. Se, minkä edellä mainitun osatekijän vaikutus on suurinta yksilölle, johtuu tämän tekijän tai henkilön tärkeydestä nuorelle. Nuoret eivät myöskään ainoastaan ota oppia omista tekemisistään tai muiden tekemisien tarkkailusta, vaan kuuntelevat myös suoraan muiden mielipiteitä ja neuvoja. Vanhemmat ovatkin usein juuri ne henkilöt opettajan lisäksi nuoren opiskelijan elämässä, jotka tarjoavat mielipiteitään ja neuvojaan lapsilleen ja joita nuoret kuuntelevat. (Bar – Tal 1982, 182 – 183.)

Nuorten uskoon omista kyvyistä selviytyä jostain tietystä tehtävästä vaikuttavat monet eri seikat. Myöhemmät attribuutioteoriat ovat listanneet kykyjen, yrittämisen, tehtävän vaikeuden ja onnen lisäksi attribuutioita, joita nuoret tekevät muun muassa opiskeluidensa suhteen. Näitä ovat esimerkiksi mielentila, kanssaihmiset, kiinnostus tehtävää kohtaan, kotiolot, kasvatuksen antamat valmiudet, fyysiset ja henkiset kyvyt, aikaisemmat kokemukset, tottumukset, asenteet, itseymmärrys, kypsyyt sekä huomio. (Williams 1982, 200.)

Kuten jo Weinerin teoriassa on käynyt ilmi, ihmiset luokittelevat onnistumisiensa ja epäonnistumisiensa syitä eri tavoin. Nämä luokittelut taas vaikuttavat siihen, miten tehtävissä onnistutaan jatkossa. Tutkimusten mukaan oppilaat, joilla on tapana attribuoida menestymisensä syyt sisäisistä, hallittavista sekä pysyvistä syistä johtuvaksi ja epäonnistumisensa sisäisistä, hallittavista ja epäpysyvistä syistä johtuvaksi menestyvät parhaiten koulussa ja ovat usein suorituskeskeisiä. He pyrkivät siis toisin sanoen lähestymään haasteita mieluummin kuin välttämään niitä. Oppilaat, joilla on tapana attribuoida menestyksensä ulkoisista tekijöistä johtuvaksi ja epäonnistumisensa sisäisistä, pysyvistä sekä hallitsemattomista tekijöistä johtuvaksi, ovat taas usein toivottomia haasteiden edessä ja pyrkivät välttämään niitä. Heillä on myös tapana antaa periksi helposti ja suoriutumaan tehtävistä matalalla intensiiviteesillä. Nämä syy- ja seuraussuhteet ovat usein vanhemmilta opittuja ja opettajilla onkin tässä tärkeä rooli, kun heidän tulisi rohkaista oppilaitaan attribuomaan suoriutumisia oikealla tavalla, joka kannustaa heitä yrittämään ja tätä kautta onnistumaan. (Bar – Tal 1982, 190.)

5 DISKURSSIANALYYSI

Diskurssianalyysiä on alettu yhä enemmän käyttämään laadullisessa tutkimuksessa ja mielenkiinto on kohdistunut erityisesti yhteiskunnallisiin, valtaa ja hallintaa koskeviin merkityksiin. Diskurssien tutkimukseen liittyvän metodin eli diskurssianalyysin perusajatus on se, että kieli tai teksti ei heijasta sosiaalista todellisuutta neutraalisti, vaan teksti on samalla sosiaalisen todellisuuden tuote ja tuottaja. Tekstit eivät vain kuvaile todellisuutta vaan ne samalla rakentavat sosiaalista elämää. Tekstit eivät diskurssianalyysissä ole väylä tekstintakaisiin ilmiöihin ja tavanomaisiin tekstintulkinnallisiin (hermeneuttisiin) merkityksiin, vaan mielenkiinto kohdistuu itse diskurssiin ja siihen, mitä sillä tehdään ja mitkä ovat sen tehtävät. Aineistosta nostetaan esiin jotain sellaista, joka ei siitä automaattisesti nouse. (Husa 1995.)

5.1 Valta diskurssianalyysin näkökulmasta

Foucault on tutkinut paljon valtaa ja yhteiskunnallisia rakenteita diskurssianalyysin avulla. Hänen analyysinsä ottaa kantaa myös siihen, miten sosiaalista todellisuutta rakennetaan epätasa-arvoiseksi taloudellisesti hyvin ja huonosti menestyvien välillä. Jokinen ja Juhila (1991, 13) lainaavat Gramscin käsitettä hegemoniasta, jonka mukaan siinä on kyse johtavan ryhmän strategiasta. Toiseksi hegemoniseksi voidaan kutsua myös hallitsevaa hegemoniaa vastaan taistelevien ryhmien toimintaa. He tulkitsevat myös Foucaultin kirjoituksia vallasta ja hegemoniasta. Hegemonisen kamppailun olennainen osa ovat valtasuhteet, ja Jokisen ja Juhilan (1991, 33) mukaan Foucault korostaa sitä, että valtasuhteet eivät ole ulkoisia määrittäjiä, vaan ne sisältyvät diskursiivisiin suhteisiin, joissa niillä on produktiivinen rooli.

Foucault kirjoittaa, että valta ei ole annettua, vaihdettua tai voitettua vaan se on harjoitettua ja olemassa vain toiminnan yhteydessä (Foucault 1980, 89). Jokisen ja Juhilan (1991, 34) mukaan Foucault korostaa repressiivisen eli alistavan vallan sijasta produktiivista, tuottavaa valtaa. Valta ei siis näin ollen ainoastaan aseta kieltoja vaan se myös tuottaa mielihyvää, tietoa ja diskurssia. Valta ja mielihyvä tai valta ja totuus eivät ole toistensa vastakohtia vaan kytkeytyvät toisiinsa. Tieto ja valta kytkeytyvät toisiinsa eli valtaa ei voi harjoittaa ilman tiettyä totuuden diskurssia, joka puolestaan rakentuu tiedon varaan (Foucault 1980, 93). Jokinen ja Juhila (1991, 35) tulkitsevat Foucaultin sanoja vallasta ja tiedosta niin, että tieto ja valta kuuluvat erottamattomasti yhteen, koska ei ole olemassa valtasuhdetta, jolle ei muodostu sitä vastaavaa tietokenttää, eikä ole myöskään tietoa, joka ei samalla sekä edellyttäisi että muodostaisi valtasuhteita. Tämä produktiivinen rooli näin ollen tuottaa lisää epätasa-arvoisuutta yhteiskunnan sisällä ja vahvistaa muun muassa kotitaustojen merkitystä koulutusvalinnoille ja yhteiskunnan eri sektoreille asettumista yksilöllä.

Tietokenttien ja valtasuhteiden yhteensulautuminen tuottaa vakiintuneita totuuden diskursseja, mikä taas rajoittaa muiden, ei-totuusiksi luokiteltujen diskurssien ilmenemistä. Toiset totuusdiskurssit voivat olla hyvinkin laajalle levinneitä kuten rotujen ja sukupuolten ominaisuuksia koskevia tietomuodostelmia, jotka usein ovat legitimoineet eriarvoisen aseman. Totuusdiskurssit voivat vakiintua myös paikallisemmin. Esimerkiksi sosiaalitoimiston sosiaalityöntekijöiden keskuudessa voi vakiintua tietty yhteisesti jaettu, käytännön asiantuntemukseen perustuva käsitys asiakkaista, joka rajoittaa usein näkemästä asioita muusta näkökulmasta. (Jokinen & Juhila 1991, 36.) Foucault (1980, 87 – 90) korostaa vallan kyseenalaistamista. Vastarinnan tarkoituksena on valaista ja eritellä

niitä kysymyksiä, jotka ovat kamppailun kohteena ja kyseenalaistaa oletettuja itsestäänselvyksiä. Poliittiselle ja taloudelliselle vallalle, jotka ovat universalisoivia totuusdiskursseja yhteiskunnassa, tulisi löytää niitä kyseenalaistavia vaihtoehtoja. Näitä vaihtoehtoja pidetään kuitenkin alistettujen tietojen kapinana, jotka luokitellaan epäpäteviksi ja ei-legitiimeiksi.

5.2 Totuusdiskurssien muutosmahdollisuudet

Sosiaalisissa käytännöissä rajoitetaan erilaisten artikulaatiomahdollisuuksien vapautta, joita tosiasiaassa on rajattomasti. Hegemonisessa kamppailussa osasta näistä diskursseista muodostuu vakiintuneita totuusdiskursseja, jotka puolestaan rajoittavat toisenlaisten diskurssien esiin tulemistä. Merkityssuhteiden väliset elementit ovat kuitenkin harkinnanvaraisia, joten ne eivät voi sulkea täysin pois toisiaan ja tehdä kyseenalaistamista mahdottomaksi. (Jokinen & Juhila 1991, 37.) Jokinen ja Juhila lainaavat Laclauta ja Mouffea arvioidessaan muutoksen mahdollisuutta, joka löytyy ristiriidoista eli antagonismeista. Elementtien välisten suhteiden ristiriitaisuudesta eli antagonismeista on kyse silloin, kun diskurssi ei ole saumaton eli elementtien identiteetit eivät ole täysin kiinteästi artikuloituneet. Antagonismi ilmenee silloin, kun identiteettien erilainen luonne horjuu ja erottelujen systeemi alkaa murtua, esimerkiksi kun sukupuolten tai rotujen eroja ei enää tehdä niin näkyviksi. Erilaisuus pyyhkiytyy hetkeksi pois identtisen tieltä ja nämä niin sanotut ekvivalenttiset suhteet ovat antagonismin ilmaantumisen välttämättömiä ehtoja. Tämä luo mahdollisuuden uudenlaisten diskurssien rakentumiseen. Erilaisuuden logiikkaa voi kuvata siis moninaisuuden kasvattamisena ja laajentamisena, kun taas ekvivalenssin logiikka on yksinkertaistamista. (Jokinen & Juhila 1991.)

Jokinen ja Juhila jatkavat Laclaun ja Mouffin ajatusten käsittelyä edelleen hegemonian näkökulmasta. Antagonismin käsitteen myötä hegemonian voi ymmärtää prosessina, joka ilmenee nimenomaan antagonististen diskursiivisten käytäntöjen kohtaamisessa. Kyse on rakentamisen ja purkamisen alati jatkuvasta prosessista, jossa ekvivalenttisten suhteiden kautta pyritään uudenlaisiin, toisenlaisten identiteettien rakentumisen mahdollistaviin erottelujen systeemeihin, jotka puolestaan mahdollistavat uusia artikulaatioita. (Jokinen & Juhila 1991, 38 – 39.) Mikäli tarkastelee edellä mainittuja tutkimuksia diskurssianalyysin näkökulmasta, voidaan niitä pitää juuri hegemoniaa kyseenalaistavina ja uusia artikulaatioita tuottavina. Ne tuovat siis toisin sanoen esiin yhteiskunnallisia epäkohtia ja jättävät tilaa kritiikille hegemoniaa vastaan. Esimerkiksi Vanttajan

(2002) tutkimustulokset luovat antagonismin koulutusmahdollisuuksien kasvun ja säilyneen epätasa-arvon välille.

Ristiriitaisuudet ovat usein piilossa ja ne ilmenevät tietoisuuden ja alitajunnan välimaastossa. Analyysissä on tärkeää juuri se, että löytää ristiriitaisuudet ja tukahduttaa ne niin hyvin kuin mahdollista. Tämän analyysin jälkeen jää jäljelle virheet ja epäkohdat, joita ei ole voitu tukahduttaa ja jotka ovat analyysin tulos. (Foucault 1986, 150.) Ristiriidoilla on kriittinen ja kyseenalaistava funktio: Jotkut niistä aiheuttavat kehittymistä. Ne esimerkiksi tekevät uusien objektien määrittelyn mahdolliseksi, luovat uusia konsepteja tai muokkaavat vanhoja uudelleen. Aina ristiriidat eivät kuitenkaan johda muutoksiin, vaan antagonismit määrittyvät yhteensopiviksi suhteessa vakiintuneisiin diskursseihin, toisin sanoen sulautuvat näiden osiksi. (Foucault 1986, 154 – 155.) Mikäli näin tapahtuu, tulee uudelleen artikulaatio mahdottomaksi (Jokinen & Juhila 1991, 39).

Hegemonisen kamppailun näkökulmasta on otettava huomioon myös se, että uudelleen artikulaatio ei aina merkitse samaa kuin edistys. Joskus voi käydä niinkin, että antagonismit artikuloituvat osaksi hyvin ”epädemokraattisia” diskursseja. Myös se, mikä määrittyy edistykseksi ja mikä epädemokraattiseksi on seurausta hegemonisesta kamppailusta. Esimerkiksi hyvinvointivaltion kritisoiminen voi johtaa joko toimintojen uudelleen organisointiin tai niiden vähentämiseen ja näistä kumpikin voi artikuloitua edistykseksi tai epädemokraattisuudeksi. (Jokinen & Juhila 1991, 39–40.)

5.3 Diskurssianalyysi tutkimusmetodina

Tutkimusmetodina diskurssianalyysi on siis kielen analysointia. Suhteellisuus on tärkeä osa diskurssianalyysiä. Osat ovat aina ymmärrettävissä suhteessa kokonaisuuteen sekä toisinpäin eli osat määrittävät kokonaisuuden. Yksinkertaisimpana esimerkkinä tästä voidaan pitää sanaa kuusi. Se voi merkitä joko lukua tai puuta, riippuen siitä minkälaisen lauseen osa se on. (Jokinen & Juhila 1991, 16–17.)

Diskurssianalyysissä kiinnostus kohdistuu siis siihen, miten toimijat tekevät kielenkäytön avulla ymmärrettäviksi asioita. Yhden yksiselitteisen totuuden olettamista pidetään puutteellisena, sillä lähtökohtaoletuksena on, että samaa ilmiötä, tekoa tai asiantilaa on mahdollista tehdä ymmärrettäväksi monin perustelluin tavoin. Tavat, joilla toimijat itse kuvaavat ilmiötä ja nimeävät niille syitä otetaan tutkimuskohteiksi sellaisenaan. Diskurssianalyysi on sekä kielenkäytön että

myös toiminnan tutkimusta, jossa analysoidaan yksityiskohtaisesti sitä, miten sosiaalista todellisuutta tuotetaan erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä. Toisin sanoen diskurssianalyysi siis kohdistaa huomionsa kielenkäyttöön tekoina ja toimintana. (Suoninen 1999, 18–20.)

Diskurssianalyysin teoreettinen pohja on sosiaalisessa konstruktivismissa, jonka mukaan meillä ei ole mahdollisuutta kohdata tutkimaamme todellisuutta puhtaana vaan asioiden ja ilmiöiden nimeämisen tavat ovat pitkien historiallisten prosessien tulosta, joissa ihmisten välisellä kanssakäymisellä on olennainen rooli (Jokinen 1999, 39). Diskurssianalyysissä ollaan kiinnostuneita nimenomaan kulttuurisista merkityksistä eli yhteisen sosiaalisen todellisuuden rakentumisesta. Merkitykset rakentuvat, pysyvät yllä ja muuntuvat ihmisten keskinäisessä kommunikoinnissa kuten puheissa, keskusteluissa, kirjoituksissa ja muussa symbolisessa toiminnassa. (Jokinen & Juhila 1999, 54.) Diskurssianalyysin näkemyksen mukaan tutkimus nähdään yhtenä puheenvuorona puheenvuorojen ketjussa. Tällaisen tutkimuksen keskeinen tehtävä on uuden keskustelun synnyttäminen, eikä pyrkimys keskustelun lopettamiseen tarjoamalla kaiken kattavia todellisuuden selityksiä (Jokinen & Juhila 1999, 85).

Konstruktivismi, johon diskurssianalyysin juuret kiinnittyvät, jakautuu ontologiseen konstruktionismiin ja episteemiseen konstruktionismiin. Edellisessä tutkimuskohdetta ei kokonaisuudessa palauteta kieleen, vaikka se onkin ensisijainen tutkimuskohde. Tekstien ja puheen ulkopuolella ajatellaan olevan niin sanottuja instituutioiden, mielen tai ruumiin maailmoja, jotka ovat ei-diskursiivisia maailmoja. Diskurssianalyysin tehtävänä on selvittää, miten noita maailmoja rakennetaan diskursiivisesti erilaisissa kielellisissä käytännöissä sekä pohtia myös ei-diskursiivisten ja diskursiivisten käytäntöjen välistä vastaavuutta. Episteeminen konstruktionismi taas kieltäytyy ottamasta kantaa siihen, onko kielen ulkopuolella olemassa todellisuutta vai ei. Diskurssianalyttinen tutkimus kiinnittyy ja palautuu aina väistämättä kieleen. Näin ollen tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, miten puheet ja tekstit itsessään rakentavat maailmaa. Tällöin tehtävänä on siis analysoida, miten maailmasta tehdään tosi kielellisissä käytännöissä. (Edwards 1997, 47–48.)

Juhila (1999, 201–230) pohtii tutkijan positioita diskurssianalyysissä. Tutkijan toiminta on vahvasti vuorovaikutuksellista. Kun tutkija analysoi tutkimusaineistoaan, keskustelee hän sen kanssa. Hän on myös aina dialogissa muiden tutkijoiden kanssa vähintäänkin heidän kirjoitustensa kautta. Tutkija on kulttuurinen toimija aivan kuten kuka tahansa muukin, joten hän ei voi häivyttää koskaan täysin omaa vaikutustaan tutkimustuloksiin. Juhila on kategorisoinut muun muassa kolme erilaista

diskurssianalyttikon positiota: analyttikko, asianajaja ja tulkitsija. Jokaisella positiolla on omat piirteensä ja olemuksensa aineiston analysoinnissa. Analyttikko yrittää pysyä mahdollisimman ulkopuolisena ja objektiivisena aineistonsa nähden. Vaikka täysi objektiivisuus ei ole mahdollista, vaatimus empiirisesti perustelluista ja kurinalaisesta analyysistä tulee erittäin kovaksi. Asianajaja taas pyrkii tutkimuksellaan edesauttamaan jotain asiaa eli hän ei edes pyri olemaan objektiivinen, vaan toimimaan kriitikkona. Tulkitsijan rooli mahdollistaa aineiston kuuntelemisen ja lukemisen monilla eri tavoilla. Keskeistä on aineiston ja analyysin välinen vuorovaikutuksellinen suhde.

Omassa tutkimuksessani pyrin analysoimaan aineistoa tulkitsijan positiosta. Juhilan (1999, 213) mukaan tulkitsija nojaa vahvasti aineistoon ja analyysin vihjeiden on löydyttävä juuri sieltä. Hänen mukaansa tutkijan henkilökohtaiset kokemukset, elämänhistoria tai yhteiskunnallinen paikka vaikuttavat aineiston tulkintaan. Toisin sanoen tutkija on aina myös kulttuurinen toimija. Diskurssianalyttinen tutkimusote ei siis ohjaa vain yhdenlaiseen aineiston analysointitapaan. (Mt., 213.) Tutkimusaiheeni valintaa ovat ohjanneet omat lähtökohtani ja mielenkiinnon kohteeni, joten aineiston tulkintaan ne vaikuttavat väistämättä, kuten Juhila toteaa. Pyrin kuitenkin pohjaamaan analyysini vahvasti aineistoon ja löytämään sieltä löytämään diskursseja, jotka joko tukevat tai kumoavat aikaisempia esittelemiäni tutkimustuloksia ja teorioita sosioekonomisen taustan vaikutuksesta nuorten jatkokouluttautumiseen.

6 ATTRIBUUTIOITA KIELEN KAUTTA

Ennen kuin siirryn omaan tutkimusaineistooni, esittelen vielä hieman tekijöitä, jotka yhdistävät ja erottavat diskurssianalyysiä attribuutioteorioita. Näiden kahden yhdistäminen ei käy itsestään selvästi, sillä äärimmillään nämä näkemykset voivat erottua laidasta laitaan. Niistä löytyy myös kuitenkin yhteisiä piirteitä, mikäli valitsee alkuoletukset samoin. Lisäksi yritän tarkastella mahdollisuuksia, joita diskurssianalyysi ja attribuutiot tarjoavat omalle tutkimukselleni.

Konstruktionismi sisältää kaksi aihealuetta: subjektiviteetti ja kokemukset. Yleisesti ottaen näihin teemoihin liittyvällä diskurssianalyttisellä keskustelulla on yhteinen vastustaja: kognitiopsykologia ja erityisesti attribuutioteoria. Juhila (1999, 170) lainaa Jonathan Potterin kritiikin pääkohtia vastaavasti kognitiivista psykologiaa kohtaan tiivistäen ne seuraavasti: Kognitivismin ensimmäinen ongelma on se, että puheen ja kirjoituksen alkuperä paikannetaan ihmisen sisäiseen maailmaan, jota

pidetään kokonaisuutensa ja josta on mahdollista saada tutkimalla tietoa. Toinen ongelma on, että nuo edellä mainitut representaatiot (puhe ja kirjoitus) irrotetaan käyttöyhteyksistään, ja niitä aletaan pitää muuttumattomina niin, että ihmiset voivat kantaa mukanaan paikasta toiseen. Kolmanneksi puutteena on se, ettei kognitivismi ota huomioon sitä, että kognitio on usein kielellisten kuvausten aihe, ei pelkkä sisäinen rakenne. Ihmiset nimenomaan puhuvat tunteistaan, asenteistaan, päämäärästään ja niin edelleen.

Vaikka kognitivismi yleisesti hylätäänkin, ei subjektiviteettiin ja kokemuksiin liittyviä asioita ole ratkaistu diskurssianalyysin puolella. Ontologiset painotukset tulevat ”kognitivismin rajoilla” olevasta tutkimuksesta, erityisesti psykoanalyysistä virikkeitä saaneesta tutkimuksesta. Diskursiivinen psykologia on puolestaan kattokäsite episteemiselle tavalle ymmärtää subjektiviteetti ja kokemukset. (Juhila 1999, 171.) Kognitivismin rajoilla tarkoittaa siis sitä, että ilman puheiden ja tekstien tutkimista ei olisi mahdollista ymmärtää subjektien rakentumista, mutta samalla on varottava kielellisten aineistojen vangiksi jäämistä. Kielellisen maailman lisäksi on otettava huomioon myös sisäinen maailma, kulttuurisesti sisäistetty tietoisuus, sitä vastaan kapinoiva tiedostamaton tai vielä kulttuurisesti järjestymätön kokemus. Diskursiivinen psykologia taas korostaa, että toimijat konstruoivat kielenkäytössään subjektiviteettiaan ja kokemuksiaan, mutta sanat eivät johdata tutkijaa lausujensa sisäisiin mieliin. Mikäli samantapaiset kuvaukset toistuvat puhetilanteista tai teksteistä toiseen, ei kyse ole sisäisistä edustuksista vaan vakiintuneista tavoista kuvata asioita. (Juhila 1999, 175.)

Uuden psykologisen näkemyksen mukaan tärkeää on siis se, että pyritään analysoimaan kieltä, joka puolestaan avaa tutkijalle kielen takaisia maailmoja. Esimerkiksi tunteita ei enää pyritä tutkimaan mielen sisäisten osien valossa vaan pikemminkin ne nähdään olevan osa tiettyä toiminnallista ympäristöä ja kulttuuria, jossa ne tulevat ilmi kielellisissä käytännöissä. (Harré & Stearns 1995, 2.) Myös attribuutioteoriat ovat alkaneet huomioida kielen merkitystä tutkimuksissaan. Kieltä ei pidetä enää neutraalina ”välineenä”, joka ainoastaan välittää informaatioita vaan se nähdään pikemminkin vahvasti todellisuuden kuvaajana, joka itsessään pitää sisällään muun muassa kausaalisia syy-yhteyksiä. (Edwards & Potter 1995, 87.) Näin ollen voidaan siis katsoa esimerkiksi tekstien sisältävän attribuutioita, joita on mahdollista tutkia diskurssianalyysin avulla. Esimerkiksi *Discursive action model (DAM)* on malli, joka on kehitelty tutkimaan ihmisten attribuutioita ja nimenomaan sitä, mitä ihmiset tekevät (eikä sitä mitä ihmiset kuvittelevat ja ajattelevat mielessään). Tämä tekeminen ilmenee kielen kautta. Attribuutioita voidaan löytää muun muassa erilaisista teksteistä ja raporteista, joiden ajatellaan koostuvan ihmisten kommunikoinnin yhteydessä. Kielen

taas ajatellaan tarjoavan paljon erilaisia mahdollisuuksia kommunikaatiolle. (Edwards & Potter 1995, 89 – 90.)

Tässä kohdin on hyvä tarkastella edellä kuvattuja näkemyksiä Weinerin (1992) attribuutioteorian valossa. Psykologian alalla attribuutioita on tutkittu usein kvantitatiivisesti eli kokeellisilla menetelmillä. Attribuutioiden tutkimus lähenee diskurssianalyysiä luonnollisesti kuitenkin vasta, kun tutkimus on laadullista, ja kun molemmat hyväksyvät yhteisen, joko ontologisen tai episteemisen näkemyksen. Psykologian puolella erityisesti psykoanalyysi lähenee tätä kantaa, ja myös Weinerin attribuutioteoria tutkii ihmistä osin laadullisin keinoin. Attribuutioteorioiden yksi yhteisistä piirteistä on siis se, että pitää pyrkiä yhdistämään yksilön sisäiset tekijät hänen ympäristöstään tuleviin tekijöihin. Tällöin diskurssianalyysin pohjalta olisi hyväksyttävä ontologinen käsitys, erityisesti silloin, kun ei haluta näiden sisäisten tekijöiden mieltämistä vain vakiintuneiksi tavoiksi. Ympäristön tärkeä merkitys attribuutioteorioissa puhuu ontologisen näkemyksen puolesta, koska ympäristö edustaa sitä ei-diskursiivista maailmaa, joka kielen ohella rakentuu.

Itse aion tutkimuksessani kuitenkin hylätä ontologisen käsityksen lähestyä aineistoa puhtaasti diskursiivisen psykologian antamin keinoin. Muun muassa Hannu Simola (1995) on analysoinut tutkimuksessaan suomalaista kansanopettajaa valtiollisessa kouludiskurssissa. Hänen tavoin pyrin löytämään nuorten aikuisten teksteistä yhtäläisiä totuuksia, joita he pitävät itsestään selvinä, ja jotka ovat Simolaa lainaten *annettuna otettuja uskomuksia, hyvin tiedettyjä mutta huonosti tiedostettuja, laajasti tunnettuja mutta vähän tunnistettuja tiettyjä diskursseja jäsentäviä rakennusosia*. (Simola 1995, 24.) Näitä totuuksia uskon löytäväni vastaajien attribuutioista eli niistä selitysmalleista, joita he antavat valinnoilleen ja eri tekijöiden vaikutuksille elämässään (vrt. Edwards, Potter 1992, 104.)

7 TUTKIMUSONGELMAT JA TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tutkimukset, jotka pyrkivät selvittämään yhteiskunnallista eriarvoisuutta ja sen mukana tuomia koulutusmahdollisuuksia, perustuivat enemmänkin tilastollisiin analyyseihin, joten halusin omassa tutkimuksessani tuoda esille yksilön näkökulman. Vanttaja (2002) syventyy omassa tutkimuksessaan enemmänkin yksilön näkökulmaan, ja vaikka hän ei suoranaisesti lähde analysoimaan aineistoaan sosioekonomiseen taustaan peilaten, tulee sen merkitys aineistossa väistämättä esille. Omassa tutkimuksessani lähtökohtana on sosioekonomisen taustan vaikutus ja

mielenkiintoni kohdistuu nimenomaan nuorten omiin kuvauksiin ja ajatuksiin sen vaikutuksesta omaan tulevaisuuteensa.

Tavoitteenani on selvittää nuorten aikuisten kertomusten pohjalta, tukevatko nämä kertomukset tilastoja ja mitä tunteita sosioekonominen tausta sekä sen antamat mahdollisuudet tai esteet heissä herättävät. Tarkoitukseni ei ole mustavalkoisesti yhdistää teoriaa ja aineistoa keskenään toisiinsa yhtenevinä tai toisensa poissulkevinä, vaan pikemminkin täydentää aiemmin mainittuja tilastollisia tutkimuksia nuorten omilla henkilökohtaisilla näkemyksillä sekä peilata omia tuloksiani aikaisempiin teorioihin. Näin ollen päädyin analysoimaan nuorten omia kokemuksia.

7.1 Tutkimusongelmat

Omassa pro-gradu tutkimuksessani analysoin nuorten aikuisten selityksiä omalle menestymiselle tai vastaavasti epäonnistumiselle opinnoissaan ja ammattiin valmistautumisessaan. Näitä selityksiä tarkastelen erityisesti suhteessa heidän saamaansa kasvatukseen kotona. Pyrin löytämään syitä, jotka ovat johtaneet nämä nuoret aikuiset elämänpoluilleen ja saaneet aikaan hyvän tai huonon itsetunnon. Tarkoitukseni on siis selvittää, miten näiden nuorten sosioekonominen tausta on heidän elämäänsä ohjannut ja kokevatko he kotikasvatuksen vaikutuksen positiivisena vai negatiivisena asiana. Kun analysoi laajaa aineistoa laadullisesti, esiin nousee todennäköisesti monta mielenkiintoista seikkaa, joita ei voi täysin jättää huomiotta, mutta pääasiallisesti tutkimusongelmani ovat:

Millaisin diskurssein nuoret aikuiset kuvaavat erityisesti oman sosioekonomisen taustansa vaikutuksia koulutusvalinnoilleen?

Millaisia attribuutioita he antavat diskursseissaan omalle itsetunnolle, sen kehittymiselle ja vaikutukselle koulutusvalintoihin?

7.2 Tutkimusmetodi

Pyrin siis selvittämään diskurssianalyysin keinoin nuorten aikuisten attribuutioita eli selityksiä koulutusvalinnoilleen ja miten suurena he itse kokevat sosioekonomisen taustansa vaikutuksen näissä valinnoissaan. Tutkimukseni pääpaino on laadullisessa analyysissä, jonka tavoitteena on näin ollen kuvata ilmiöiden laatua eikä määrää, kuten kvantitatiivisessa tutkimuksessa. Laadullisessa tutkimuksessa pätee ns. hypoteesittomuus, joka tarkoittaa sitä, että tutkijalla ei ole lukkoonlyötyjä ennakko-oletuksia tutkimuskohteesta tai tutkimustuloksista. Mahdolliset ennakko-oletukset pitäisi tiedostaa ja ottaa huomioon tutkimuksen esioletuksina. (Eskola & Suoranta 1998, 19–20.) Tutustuessani aikaisempiin tutkimuksiin ja teorioihin alkoi mielessäni väkisinkin muotoutua henkilökohtainen ennakkokäsitys, joka yhtyi tahtomattani teoriaosuuden esittämiin näkemyksiin. Pyrin tiedostamaan tämän kun analysoin tutkimusaineistoani.

Kvalitatiivisen tutkimuksen teko on hermeneuttinen prosessi, jossa tutkija keskustelelee aineistonsa kanssa. Hermeneuttisessa kehässä tulee edetä kohti perusteltua tulkintaa (Ehrnrooth 1990, 37). Tutkijan omat tukinnat ovat keskeisessä osassa tässä prosessissa, ja näitä tulkintoja tulee jatkuvasti tehdä ja arvioida aineistoa käsitellessä. En siis pyri löytämään lopullista totuutta vaan pikemminkin tekemään tulkintoja, jossa yhdistyvät teoreettiset näkemykset, omat arvioni sekä tutkittavien näkökulmat.

Kvalitatiivisen analyysin lisäksi esittelen tuloksia myös lyhyesti kvantitatiivisessa muodossa. Tämän tarkoituksena on antaa yleiskuva tutkimusaineistoni rakenteesta vastaajien sosioekonomiseen taustaan liittyen.

7.3 Tutkimuksen aineisto

Internet-yhteyksien yhä lisääntyvä käyttö ja kommunikointi sähköpostin välityksellä tuovat myös tutkimukselle uusia mahdollisuuksia. Kohderyhmiä on nykypäivänä suhteellisen helppo tavoittaa internetin välityksellä ja tiedon kerääminen on tätä kautta sekä vaivatonta että aikaa säästävää. Olen myös omassa tutkimuksessani hyödyntänyt sähköpostiyhteyksien antamia mahdollisuuksia ja onnistuin tavoittamaan sähköpostilistojen avulla jopa satoja, ellei tuhansia opiskelijoita. Täytyy toki myös muistaa, että internet ei tuo mukanaan pelkästään hyvää ja laadukasta tietoa, mutta

henkilökohtaisesti katsoin omalle tutkimukselleni sopivaksi tavaksi hakea vastauksia kysymyksiini tällä tavoin. Koin myös mielenkiintoisena haasteena sen, miten onnistun tässä suhteellisen uudessa tavassa kerätä tutkimusaineistoa. Kokemukseni osoittautui positiiviseksi ja saamani vastaukset olivat antoisia.

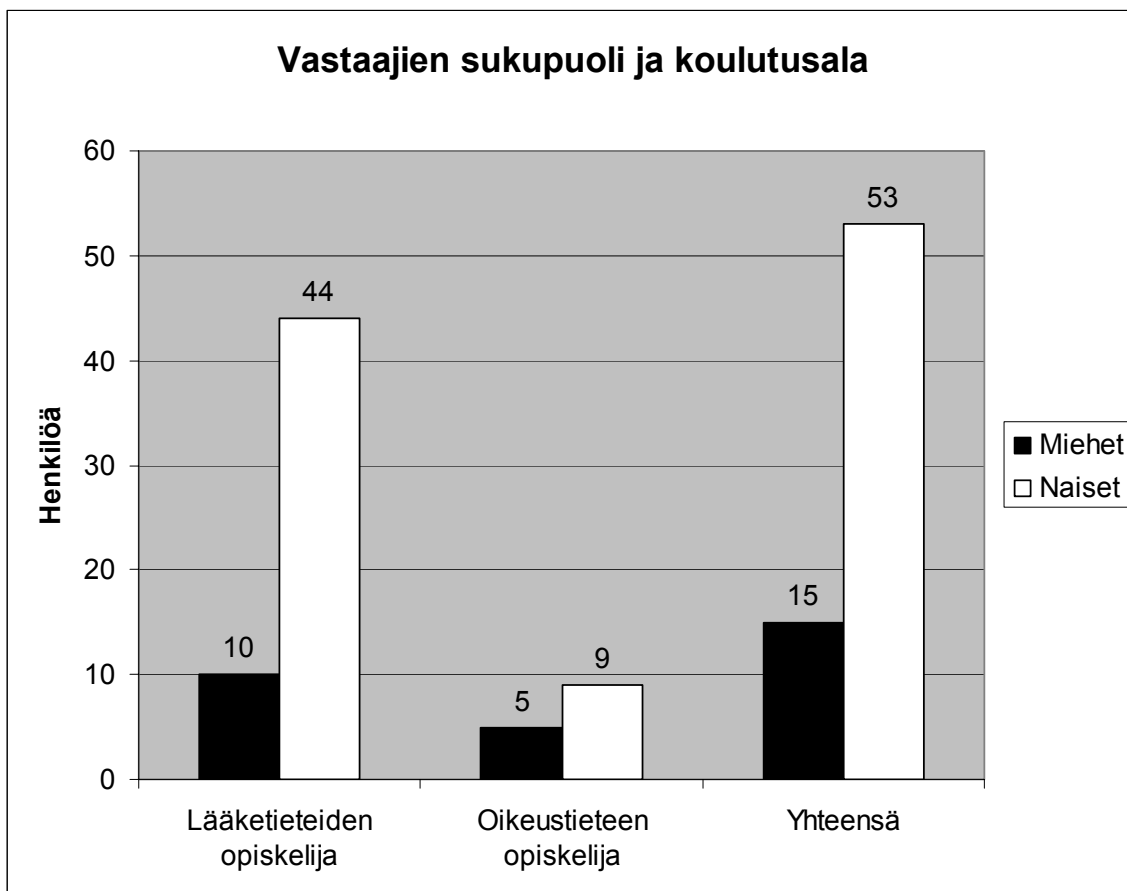
Koska tutkimukseni aihe koskee sosioekonomisen taustan vaikutusta koulutus- ja ammatinvalintoihin, valitsin tutkimuskohteekseni nuoret aikuiset, jotka opiskelevat yliopistossa lääketieteellisessä ja oikeustieteellisessä tiedekunnassa. Päädyin juuri tähän valintaan siksi, koska kyseisiin opiskelupaikkoihin on suhteellisen vaikea päästä ja tämä myös vaatii useimmilta erityistä vaivaa läpäistä pääsykokeet ja pärjätä opiskelussa. Näin ollen näiden tiedekuntien opiskelijat ovat todennäköisimmin toteuttamassa omaa haavettaan tai mikäli he ovat näin valinneet vanhempiansa toiveiden ja tietyn aseman säilyttämisen johdosta, on sen vaikutus näkyvää. Mielenkiintoisena pidin myös selvittää, minkälaiset kotitaustat heillä todellisuudessa on eli löytyykö heidän joukostaan sosioekonomiselta taustalta erilaisia yksilöitä mukaan lukien työväenluokan jälkeläisiä (vrt. Antikainen, Rinne & Koski 2000, 31–32).

Lähestyin keväällä 2005 Tampereen yliopiston lääketieteellisen tiedekunnan, Helsingin lääketieteellisen tiedekunnan sekä oikeustieteellisen tiedekunnan ja Turun lääketieteellisen tiedekunnan sekä oikeustieteellisen tiedekunnan hallitusten ja järjestöjen yhdyshenkilöitä sähköpostitse. Pyysin heitä välittämään sähköpostilistoilleen tutkimusaiheeni esittelyn ja tutkimuskysymykset. Vastausta pyysin joko sähköpostitse tai postitse. Pyysin vastaajia kirjoittamaan kokemuksistaan vapaamuotoisesti ja avuksi laitoin tutkimusaiheeseen liittyviä apukysymyksiä (kts. LIITE 1) Tiedekuntien yhdyshenkilöt laittoivat pyyntöni sähköpostilistoilleen ja sain vastauksia kaiken kaikkiaan 68 kpl.

Vastausten pituus vaihteli paljon ja monet vastasivat vain lyhyesti ohessa oleviin apukysymyksiin. Sain myös useita pitkiä ja syvää luotaavia kertomuksia, joita olikin erityisen mielenkiintoista lukea. Kaikki vastaukset kuitenkin hyödyttävät tutkimustani paljon, koska huolimatta vastausten pituudesta, sain tietoa esimerkiksi siitä, kuinka paljon suhteessa muihin vastaajiin tiettyjä yhteiskuntaluokkien edustajia aineistossani on. Aionkin ensin esittää tilastoina koko aineiston ja tämän jälkeen analysoida syvemmin pidempiä kertomuksia. Vaikka sähköpostini lienee tavoittanut vähintään satoja opiskelijoita, pidän vastausten määrää sopivana omaan tutkimukseeni. Näistä vastauksista sain mielestäni riittävän aineiston, joka palveli tarkoitustani.

8 KVANTITATIIVISET PERUSTULOKSET

Vastauksia tuli siis kaiken kaikkiaan 68 kappaletta. Naisia on 53 (9 kpl oikeustieteiden opiskelijaa ja 44 kpl lääketieteen opiskelijaa) ja miehiä 15 kappaletta (5 kpl oikeustieteiden opiskelijaa ja 10 lääketieteen opiskelijaa). Vastaajista näin ollen yhteensä 14 opiskeli oikeustieteellisessä tiedekunnassa ja 54 kappaletta lääketieteellisessä tiedekunnassa. Helsingin lääketieteellisestä tiedekunnasta vastauksia tuli 17 (5 kpl miehiä ja 12 kpl naisia), Turun lääketieteellisestä 17 (4 kpl miehiä ja 13 kpl naisia), Tampereen lääketieteellisestä 15 kappaletta (1 mies ja 14 kpl naisia), Helsingin oikeustieteellisestä 10 kappaletta (4 kpl miehiä ja 6 kpl naisia). Loput oikeustieteen opiskelijat eivät olleet ilmoittaneet opiskelukaupunkiaan, joten neljän (1 mies ja 3 kpl naisia) oikeustieteen opiskelijan kohdalla jäi epäselväksi yliopisto, jossa he suorittivat tutkintoaan. Samoin kävi viiden naispuolisen lääketieteen opiskelijan kohdalla. Tämän perusteella en voi varmasti sanoa, että sainko vastauksia lainkaan Turun yliopiston oikeustieteen opiskelijoilta. Vastaajien ikähaarukka on 19 vuotiaasta aina 39 vuotiaaseen saakka, mutta vain yksi vastaajista oli ylittänyt 30 ikävuoden. Valtaosa vastaajista (55 kpl) oli iältään 22 vuodesta 28 vuoteen.

TAULUKKO 2. Vastaajien sukupuoli suhteessa koulutusalaan.

Jaoin aineiston ensin kolmeen osaan sen perusteella, millaisista kotitaustoistoista vastaajat kertomansa mukaan ovat peräisin: 35 vastauksen kohdalla tuli suoraan esille, että vastaajien vanhemmat tai ainakin toinen vanhemmista on akateemisesti koulutettuja. Samoin 13 vastauksen kohdalla tuli ilmi, että heidän vanhempansa ovat korkeintaan ammatillisen koulutuksen saaneita. Vastauksista 20 kappaletta oli sellaisia, että niistä ei joko suoraan käynyt selväksi vanhempien koulutustaustaa tai niitä oli muuten vaikea luokitella jompaankumpaan edelliseen ryhmään johtuen siitä, että vanhemmat olivat menestyneet taloudellisesti elämässään hyvin ilman akateemista koulutusta.

Näin ollen varmasti voi sanoa, että vastaajista hiukan yli puolet eli 52 prosenttia olivat korkeasti koulutettujen vanhempien jälkeläisiä ja noin viidennes eli 19 prosenttia heistä olivat peräisin työväen luokkaan kuuluvista perheistä, joissa vanhemmilla oli alhainen koulutustaso tai ei koulutusta ollenkaan. Kolmanneksen eli 29 prosentin kohdalla ei siis käynyt suoraan selville kumpaan edelliseen ryhmään heidät sijoittaisi.

Aineiston tilastolliset tulokset viittaavat Kivisen ja Rinteen (1995) tutkimustuloksiin, sillä valtaosa vastaajista oli lähtöisin perheestä, jossa joko toinen vanhemmista tai molemmat vanhemmat olivat akateemisesti koulutettuja. Tosin pitää muistaa se, että tässä tutkimuksessa kohderyhmän lukumäärää on mahdoton arvioida, koska sähköpostiviestini lähti lääketieteen ja oikeustieteen opiskelijoiden yleisille sähköpostilistoille, eikä näin ollen ole tietoa, kuinka moni näiden alojen opiskelijoista on sen tarkalleen saanut. Listoilla voi myös olla jo yliopistosta valmistuneita. Siihen, miksi vastauksia tuli erityisen paljon juuri akateemisten vanhempien jälkeläisiltä, voi löytyä muitakin selityksiä kuin heidän edustavuutensa kohderyhmässä.

Päädyin analysoimaan edellä mainittuja ryhmiä erikseen niin, että pyrin selvittämään, onko vastaajien mukaan heidän kotikasvatuksensa vaikuttanut omiin koulutusvalintoihin ja kokevatko he asian positiivisessa vai negatiivisessa valossa. Vanhempien positiivinen kannustus tuli selvästi esiin kertomuksista, mutta negatiivista vaikutusta oli vaikeampi määritellä ja tulkita. Joukossa oli myös useita kertomuksia, joista ei voinut suoraan lukea kirjoittajan mielipidettä oman kotikasvatuksensa ja vanhempien asenteiden vaikutuksesta omaan koulutusvalintaan tai sitten vastaajien mukaan noilla seikoilla ei ole ollut mitään vaikutusta.

Akateemisesti kouluttautuneiden vanhempien jälkeläisistä (35 kpl) suurin osa eli 25 vastaajaa (71 %) koki, että kotikasvatuksella ja vanhempien kannustuksella on ollut positiivista vaikutusta heidän

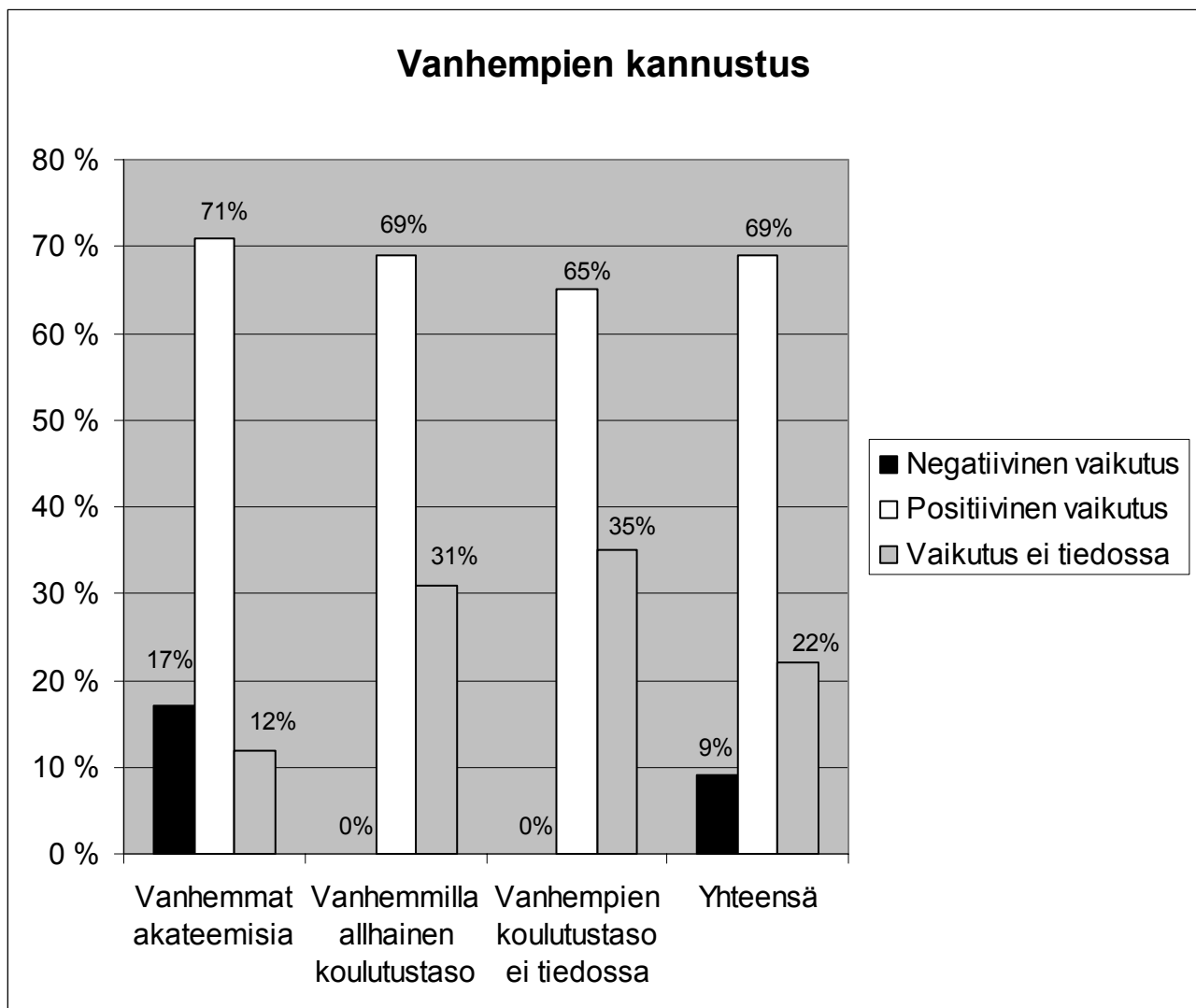
koulutusvalintaansa ja he olivat kiitollisia kodin antamista valmiuksista. Vain 6 kappaletta eli 17 prosenttia ilmoitti vaikutusten olleen negatiivista ja painostavaa. Neljän vastaajan eli 12 prosentin kohdalla kotikasvatuksen merkitystä oli vaikea varmasti määrittää tai vastaaja ilmoitti tehneensä valintansa itsenäisesti ilman vanhempien vaikutusta. Huomattavaa on myös se, että 10 lääketieteen opiskelijaa olivat lähtöisin perheestä, jossa molemmat tai toinen vanhemmista oli lääkäreitä. Kaikki heistä kokivat kotikasvatuksen olleen kannustavaa, eikä missään mielessä painostavaa. Näin ollen korkeasti koulutettujen vanhempien lapsista jopa 29 prosenttia eli kolmasosa oli seurannut vanhempiensa jalanjalkia koulutusvalinnan suhteen. Nämä tulokset tukevat sekä Eriksonin ja Jonssonin tutkimustuloksia että Bourdieun teoriaa habituksen vaikutuksesta yhteiskunnassa. Kaksi kolmasosaa akateemisten vanhempien jälkeläisistä oli siis saanut kotoa kannustusta ja rohkaisua vanhemmiltaan opintojensa suhteen. Painostusta vanhempien toimesta ilmeni myös ja sekin osaltaan tukee näkemystä korkeasti koulutettujen vanhempien toiveista ja vaatimuksista lastensa jatko-opintojen suhteen.

Valtaosa eli 9 kappaletta (69 %) 12:sta alemman koulutustason vanhempien jälkeläisistä koki myös, että heitä oli kannustettu hyvässä mielessä opintoihin. Loput kolme eli 31 prosenttia kokivat joko että kotitaustoilla ei ole ollut mitään merkitystä tai asia ei tullut lainkaan ilmi heidän kertomuksistaan. Negatiivista vaikutusta ei tämän ryhmän kertomuksista voinut määritellä varmasti. Näiden tulosten pohjalta puolestaan voi päätellä, että päinvastoin kuin aikaisemman tulokset ovat osoittaneet, suurin osa eli kaksi kolmasosaa alemman koulutustason vanhempien jälkeläisistä koki saaneensa kotoa kannustusta ja rohkaisua hakeutua valitsemalleen koulutuspolulle. Negatiivista suhtautumista ei suoranaisesti löytynyt vanhempien osalta tässä ryhmässä lainkaan. Kolmasosa taas ei pitänyt vanhempien roolia tärkeänä ammatinvalinnassaan, joten tästä voi nähdä yhteyden aikaisempiin tuloksiin kodin tarjoamien resurssien suhteen.

Myös ryhmässä, jossa vanhempien koulutustaso ei tullut ilmi (20 kpl), enemmistöllä eli 13 vastaajalla (65 %) oli positiivisia kokemuksia kotikasvatuksesta ja vanhempien kannustuksesta koulutusvalintansa suhteen. Loppujen seitsemän eli 35 prosentin kohdalla vaikutusta ei voinut määrittää.

Yhteenvedona edellisiin lukuihin viitaten voi todeta, että kaikista 68 vastaajasta 47 kappaletta eli 69 prosenttia koki, että heidän kotikasvatuksellaan ja vanhempien kannustuksella on ollut positiivista vaikutusta omiin koulutusvalintoihin ja itsetunnon kehittymiseen niin, että he ovat uskaltaneet luottamaan itseensä tällä elämän alueella. Ainoastaan kuuden vastaajan eli 9 prosentin kohdalla tuli

ilmi kotikasvatuksen negatiivinen vaikutus, ja kaikki nämä olivat lähtöisin perheistä, joissa ainakin toisella vanhemmista oli akateeminen koulutustausta. Jäljelle jääneet 15 vastaajaa eli 22 prosenttia oli sellaisia, joiden vastauksista ei käynyt vaikutusta suoraan ilmi tai he ilmoittivat tehneensä valintansa täysin itsenäisesti ilman kotitaustojen vaikutusta.

TAULUKKO 3. Vanhempien kannustus.

9. LAADULLINEN TARKASTELU

Seuraavaksi lähden tarkastelemaan opiskelijoiden vastauksia syvällisemmin. Analysoin vastauksia edellisen jaottelun pohjalta pääosin heidän kohdalta, joiden vastauksista tuli esille vanhempien koulutustausta. Mukana analyysissä kulkee myös muutamia vastauksia heiltä, joiden vanhempien koulutaso ei käynyt vastauksessa ilmi. Tarkastelen vastauksia ensin sosioekonomisten näkemysten valossa ja sen jälkeen analysoin nuorten itsetunnon kehitystä, erityisesti kotikasvatuksen yhteyttä siihen.

Valitsin vastauksien joukosta laadulliseen analyysiin ne syvällisemmät vastaukset, joissa erityisen hyvin vastattiin tutkimiini osa-alueisiin. Nämä vastaukset olivat pitkiä ja usein niissä oli myös kerrottu muista elämään liittyvistä seikoista muun muassa ongelmista ja huolista. Pyrin keskittymään kuitenkin tutkimukseeni liittyviin oleellisiin aiheisiin, mutta joidenkin vastaajien kohdalla kaikki elämän osa-alueet kietoutuvat niin tiukasti toisiinsa, että tämä rajaaminen oli liian jyrkkä. Akateemisten vanhempien jälkeläisten vastauksista poimin 12 vastausta, työläistäustaisten vastauksia tässä tarkastelussa on mukana 6 kappaletta. Lisäksi huomioin 4 vastausta, joissa ei vanhempien koulutustausta tule selkeästi esille.

9.1 Vanhempien jalanjäljillä

Valitsemistani akateemisten vanhempien jälkeläisten vastauksissa suurimassa osassa tuli selvästi ilmi vanhempien positiivisen kannustamisen merkitys koulutusvalinnoille. Kukaan heistä ei kokenut olevansa täysin vasten tahtoaan valitsemassaan koulutuksessa. Parissa vastauksessa tosin kävi ilmi, että lääkärin ammatti oli valittu osin järkisyistä ja ykkösvaihtoehto (esim. taiteellinen ala) oli hylätty muun muassa huonojen työllistymismahdollisuuksien takia. Niissä vastauksissa, joissa vastaajat olivat pohtineet syvällisemmin vanhempien vaikutusta valittuun koulutukseen, yhtä vastausta lukuun ottamatta todettiin, että vanhempien ehdotuksilla on ollut joko positiivinen vaikutus vastaajalle tai vanhempien ei uskottu vaikuttaneen päätökseen lainkaan. Yksi vastaajista poikkesi edellisistä näkemyksistä ja kertoi toisen vanhemman tavallaan painostaneen häntä lukemaan lääkäriksi korkean palkan takia. Huolimatta omasta mielenkiinnosta alaa kohtaan, hän koki itsensä ahdistuneeksi tästä painostuksesta johtuen.

Kun palataan teorioihin kotitaustojen vaikutuksesta koulutusvalintoihin, tukevat vastaukset vahvasti niitä juuri akateemisten vanhempien jälkeläisten kohdalla. Kotikasvatuksen katsottiin vaikuttavan siihen, että vastaajat ovat jatkaneet peruskoulun jälkeen lukiossa ja pyrkineet sitten yliopistoon. Tästä aineistosta nousi esimerkiksi esille vastaajien käyttämiä käsitteitä, kuten ”akateemisesti asennoituva”, ”akateeminen henki” tai yliopiston valinta ”itsestään selvänä”. Nämä käsitteet ikään kuin selittivät nuorten kotitaustojen merkitystä, mutta siihen ei niinkään liitetty suoraan vanhempien ehdotuksia tai sanomisia, vaan niiden nähtiin pikemminkin kuuluvan kiinteästi kaikkien perheenjäsenten ajatusmaailmaan ja kodin ilmapiiriin. Neljän vastaajan kohdalla painotettiin juuri kodin ilmapiiriä ja ”lääkärien kielen” kuulemista jo lapsesta asti, koska vanhemmat tai toinen vanhemmista oli lääkäreitä. Näin ollen he kertoivat lääkärin ammatin valinnan olleen heille helppoa ja luonnollista. Tosin monien akateemisten vanhempien lasten vastauksissa korostettiin sitä, että he ovat menestyneet aina koulussa hyvin ja vanhempien ”ei ole tarvinnut puuttua” koulunkäyntiin. Osassa vastauksissa epäiltiin, että mikäli koulumenestys olisi ollut huonoa, vanhemmat olisivat varmasti puuttuneet asiaan.

Yllä mainitut vastaajat siis tuottivat teksteissään attribuutioita koulutusvalinnoilleen termeillä kuten ”akateemisesti asennoituva” ja ”akateeminen henki” ja nämä selitykset eivät heille itselleen olleet selityksiä vaan pikemminkin itsestään selvyyksiä ja todellisuutta. Heille koulumenestys oli aina ollut helppoa ja sekin oli osa heidän todellisuuttaan. Esimerkiksi lääkärin ammatin valinta oli ollut muutamalle vastaajalle helppoa ja luonnollista, koska ”lääkärien kieli” kuului jokapäiväiseen elämään lääkärivanhemmista johtuen. Monet vastaajat tässä ryhmässä elivät oman habituksensa (vrt. Bourdieu & Wacquant 1995) keskellä huomaamatta mahdollisia muita vaihtoehtoja (mm. ammattikoulua), joita he eivät edes olleet miettineet. Huomattavaa tässä on erityisesti se, että tuo habitus oli vastaajille niin luonnollista ja ”valmiiksi annettua”, että he eivät kyseenalaistaneet sitä teksteissään, vaan he toistivat tiettyjä totuusdiskursseja (vrt. Foucault 1980), jotka olivat muotoutuneet heidän elämänsä aikana, omassa lähipiirissä. Vastaajat olivat kaikki kuitenkin vapaaehtoisesti hakeutuneet opiskelemalleen alalle, joten valintojen takana vaikuttivat luonnollisesti myös omat mielenkiinnon kohteet.

Akateemisten vanhempien jälkeläisistä useimmat myös kuvasivat kodin kulttuurillisen annin olleen runsasta. Monilla perheillä oli varaa matkusteluun ja vanhempien kanssa keskusteltiin yleissivistävistä aiheista, kuten yksi 24 vuotias lääketiedettä opiskeleva nainen asian ilmaisi:

Luulisin, että olisin saattanut kiinnostua eri asioista, jos kotiimme olisi tilattu Seura tai Seiska, kuin nyt, kun vanhempani tilaavat muun muassa Hesaria ja Suomen Kuvalehteä. He ovat myös maksaneet minulle pari kielikurssia ulkomailla, mutta niillä on ollut merkitystä vain kielten opiskeluun, ei ammatinvalintaan.

Vastaajat kokivat, että vanhempien kanssa käydyt keskustelut hyödyttivät sekä koulussa menestymistä (koulutehtävien tekemiseen sai tarvittavaa apua) että laajemman elämäkatsomuksen omaksumista. Monipuoliset harrastukset, matkustelu ja kulttuurinen anti olivat seikkoja, joita useat vastaajat toivat esiin eritellessään syitä yliopistoon hakeutumiseensa. Vastaajat kokivat kuitenkin pääosin, että he ovat lähtöisin aivan tavallisesta suomalaisesta perheestä, eivätkä pitäneet itseään esimerkiksi ”muita parempana”.

Myös kodin kulttuurisen annin kuvauksissa tuli ilmi selviä yhtäläisyyksiä ryhmän sisällä. Kulttuurinen anti realisoitui useimpien vastaajien teksteissä monipuolisiin harrastuksiin ja matkusteluun. Myös monipuolisen kirjallisuuden saatavuus kotona mainittiin vastauksissa. Nämä selitykset toimivat ikään kuin aikaisempien totuusdiskurssien tukena, vastaajien selvittäessä taustoja ja syitä aiemmalle totuusdiskurssille yliopiston valinnan itsestäänselvydestä. Monissa vastauksissa esille tullut ilmaisu ”koen kuitenkin olevani lähtöisin aivan tavallisesta suomalaisesta perheestä” kuitenkin osaltaan paljastaa sen, että huolimatta totuusdiskurssien vakiintumisesta näissä teksteissä, tulee myös ilmi tietynlainen vastakkainasettelu niihin, joilla ei ole varaa matkustaa ja harrastaa monipuolisesti. Tämä toimi ikään kuin puolustuksena mahdollista kateutta kohtaan.

Lääkärien ja juristien palkkoja pidetään yleisesti hyvinä ja myös vastaajat olivat pohtineet tulevan palkkatason vaikutusta koulutusvalinnassaan. Akateemisten vanhempien jälkeläisten kohdalla kahdessa vastauksessa mainittiin halu tienata tulevaisuudessa yhtä paljon kuin omat vanhemmat ja tätä kautta säilyttää elintaso samana. Lääketiedettä opiskeleva 22 vuotias nainen ilmaisi asian näin:

Varmasti jonkinlainen vaikutus on ollut sillä, että tiedän alalla olevan hyvän työtilanteen sekä tiedän palkan olevan riittävä toimeentulooni. Tienaamalla rahaa voin myös tarjota lapsilleni samoja mahdollisuuksia kuin minulle on tarjottu.

Läheskään kaikki akateemisten vanhempien lapset eivät pitäneet lapsuuden kotiaan erityisen varakkaana vaikka harrastuksiin ja matkusteluun olikin ollut mahdollisuus. Useissa vastauksissa kerrottiin vanhempien ”vihjaisseen”, että esim. humanistisilla aloilla ei tule koskaan saamaan hyvää

palkkaa ja vastaajat totesivatkin hylänneensä esim. opetusalan tästä johtuen. Kuitenkin suurin osa totesi yhteenvetona raha-kysymykseen, että he ”eivät usko” taloudellisten seikkojen vaikuttaneen ammatinvalintaan ainakaan kovin suuresti. Kaikissa vastauksissa ilmeni diskursseja henkilökohtaisesta mielenkiinnosta ja henkisen tyydytyksen tarpeesta ja todettiin, että raha tulee siinä sivussa hyvänä lisäarvona.

Nämä attribuutiot tukevat osin sekä Bourdieun teoriaa habituksesta että Eriksonin ja Jonssonin näkemyksiä. Suurin osa tämän ryhmän vastaajista ilmaisi ensin, että he eivät joko tahdo tienata tulevaisuudessaan vanhempiaan vähemmän, tai että he olivat noudattaneet vanhempiensa neuvoja hylätä humanistiset alat huonon palkkauksen johdosta. He siis halusivat vähintäänkin säilyttää saman aseman yhteiskunnassa kuin vanhemmillaan. Kuitenkin useimmissa teksteissä lopulta todettiin, että he eivät usko rahan kuitenkaan näyttelevän suurta roolia opiskeluvalinnassaan. Edelliset diskurssit puhuvat siis selkeästi halusta säilyttää lapsuuden kodin status itsenäistymisen jälkeen, jota kuitenkin tavallaan lievittää diskurssi rahan vähäisestä merkityksestä ja oman mielenkiinnon tärkeydestä valitsemalla alaa kohtaan. Tämän voi tulkita niin, että vastaajat ovat toisaalta seuranneet vanhempiensa jalanjalkia henkilökohtaisista mielenkiinnon kohteista johtuen, mutta teksteistä käy myös vääjäämättä ilmi taloudellisen puolen merkitys.

9.2 Kohti helpompaa elämää

Alhaisemmin koulutettujen vanhempien jälkeläiset olivat myös poikkeuksetta sitä mieltä, että vanhemmat ovat antaneet heidän itsenäisesti valita ammattinsa ja saaneet kotoa kannustusta siihen. Vastauksissa kävi muun muassa ilmi se, että vanhemmat kannustivat lapsiaan kouluttautumaan mahdollisimman pitkälle, mikä taas mahdollistaa paremman elintason kuin heillä itsellään. Erona akateemisten vanhempien jälkeläisiin alhaisen koulutason vanhempien jälkeläisten teksteissä tuli kaikista selkeimmin ilmi se, että valittu ammatti oli ollut haaveena jo pitkään, eikä muita ammatteja ollut edes mietitty. Toisin sanoen he olivat menossa kohti kutsumusammattiaan ilman kodista saatuja malleja. Vastaajat olivat aina menestyneet hyvin koulussa ja motivoituneita opiskeluun. Kaikkien vastaajien mielestä heille oli ollut ”selvää” ja ”luonnollista” pyrkiä yliopistoon juuri tämän takia, kuten yksi lääketiedettä opiskeleva 25 vuotias nainen toteaa:

Molemmilla vanhemmillani on ennemminkin ammatillinen kuin akateeminen koulutus. Itse tiedän, että olen kohtuullisen fiksu, olen erottautunut silla muista samanikäisistä jo lapsena, joten korkeakouluun suuntautuminen oli luonnollista...”

Erona akateemisten vanhempien lapsiin, kuvaukset perheen kulttuurisesta annista olivat järjestäen suppeampia alhaisesti koulutettujen vanhempien jälkeläisten kohdalla. Melkein kaikki olivat kuitenkin sitä mieltä, että he ovat saaneet kotoa tarpeellisen määrän virikkeitä ja yleissivistystä. Matkustelua ja monipuolisia harrastuksia ei juurikaan mainittu muutoin kuin niiden puuttumisen yhteydessä vanhempien rahallisesta tilanteesta johtuen. Ainoastaan yksi vastaaja totesi, että hänen lapsuudenkodissaan ei juuri ”kulttuurihömpötyksiä” arvostettu, vaan työntekoa senkin edestä. Kukaan vastaajista ei kuitenkaan erikseen maininnut, että he olisivat jääneet lapsuudessaan paitsi jostain oleellisesta, joka olisi vaikuttanut heidän tulevaisuuteensa.

Kun tarkastelee tekstejä Eriksonin ja Jonssonin sekä Bourdieun näkemysten valossa, tuovat vastaajat hieman yllättäviäkin diskursseja esille. Myös enemmistö alhaisemman koulutustason vanhempien jälkeläisistä koki saaneensa kotoa kannustusta ja rohkaisua koulutusvalinnoilleen. Useissa vastauksissa toistui vanhempien toive niin sanotusta paremmasta tulevaisuudesta lapsilleen ja vastaajat selittivät valintojaan osin tästä syystä johtuviksi. Nämä vastaajat olivat siis niitä, jotka pyrkivät omaa alkuperäistä habitustaan ylemmäksi ja saivat siihen tukea ympäristöltään. Foucaultin termiä lainaten nämä vastaajat (vanhempiensa tukemana) ovat luoneet tietynlaisen antagonismin eli ristiriidan perinteisen yhteiskunnan luokkajakojen välille ja näkevät omat mahdollisuutensa yhtäläisenä ylemmän sosiaaliluokan kanssa. Antagonismit ovat mahdollistaneet heille nousun yhteiskunnassa ja näin ollen perinteinen totuusdiskurssi on kyseenalaistettu. Hegemoninen kamppailu on voitettu – ainakin heidän kohdallaan.

Yhteys aikaisempiin teorioihin löytyy tämän ryhmän vastaajien kohdalla selityksistä, joissa he määrittelevät yliopisto-opintojen valinnan ”itsestään selvinä” ja ”luonnollisina”. Erona akateemisten vanhempien jälkeläisten vastauksiin, jotka selittivät valintojaan totuusdiskurssien valossa, habituksensa pohjalta, alhaisemman koulutustason vanhempien jälkeläiset attribuivat syytä koulumenestykseensä pohjaten. Koulutusvalintaa ei heidän kohdallaan tehty saadun habituksen jatkamiseksi, vaan he toivat selityksissään esille koulumenestyksen tärkeän roolin. He tiedostivat diskursseissaan omat kykynsä ja niiden antamat mahdollisuudet. He kuitenkin tiedostivat myös sen, että ilman hyvää koulumenestystä mahdollisuudet olisivat olleet heille todennäköisesti

rajallisemmat. Nämä selitysmallit lähenevät aikaisempia tutkimustuloksia ja teorioita yhteiskunnan eriarvoisuudesta.

Pohtiessaan rahan merkitystä koulutusvalinnoissaan, vastaajat tässä ryhmässä jakaantuivat selvästi kahtia. Kolmessa vastauksessa mainittiin, että lapsuudenkodin varallisuus taso oli ollut riittävää siihen nähden, että heidän ei tarvinnut erityisesti huolehtia rahojen riittävydestä muun muassa harrastuksiin. Tästä voi päätellä, että huolimatta alhaisemmasta koulutustasosta perheen tulot olivat riittävän hyvät. Kolmessa vastauksessa sitä vastoin tuli selvästi esille lapsuuden kodin rahahuolet. He olivat nuoresta asti tottuneet siihen, että rahat eivät riitä kaikkeen haluamaan ja muun muassa tekemään töitä sitä ansaitakseen. Vaikka nämä alhaisemman koulutustason vanhempien jälkeläiset pitivät ammatinvalintaansa kutsumuksena, ilmoittivat he myös suoraan haluavansa turvata itselleen paremman taloudellisen tulevaisuuden kuin omilla vanhemmilla. Lääketiedettä opiskeleva 25 vuotias nainen kiteytti ajatuksensa viitaten lapsuudenkotinsa tulotasoon näin:

...osana motivaatiota toimi tietenkin tavallista duunaria paksumpi palkkapussi ja varmempi toimeentulo valmistumisen jälkeen. Valintojani on siis osaltaan ohjannut jonkinlainen pyrkimys taloudelliseen tulevaisuuteen ja ”parempaan tulevaisuuteen”.

Huolimatta heikosta taloudellisesta tilanteesta vastaajat eivät kuitenkaan kokeneet, että he olisivat erityisen paljon kärsineet tilanteesta. He löysivät pikemminkin vahvuuden siitä, että olivat oppineet tekemään ahkerasti työtä saavutuksiensa eteen. He kuvasivat itseään nöyriksi ja sinnikkäiksi ja kokivat, että taloudelliset koettelemukset ovat vahvistaneet heitä ihmisinä. Eräs lääketiedettä opiskeleva nainen oli sitä mieltä, että rahojen vähyys on motivoinut häntä suoriutumaan opiskeluistaan nopeasti ja tehokkaasti, kun on joutunut rajoittamaan ”opintojen rönsyilyä”.

Vanhempia paremman tulevaisuuden haave tuli esille myös ryhmässä, jossa vanhempien koulutustaso ei käynyt selville. Lääketiedettä opiskeleva nainen toteaa, että hänen omat vanhempansa ovat lähtöisin köyhistä oloista ja kovalla työllä saavuttaneet itselleen paremman taloudellisen aseman. Vastaajan mukaan sekä hänelle, että hänen vanhemmilleen on tärkeää, että hän valitsee uran, jossa on mahdollisuudet hyvään elintasoon, eikä näin ollen tarvitsisi ”kavuta pohjalta ylös” vanhempiensa tavoin.

Tekstiensä perusteella nämä vastaajat olivat menossa kohti unelma-ammattiaan. Suurin osa heistä kuitenkin myönsi, että rahalla on myös vaikutusta päätökseen. Verrattuna akateemisten vanhempien

jälkeläisten vastauksiin tämä myönnettiin avoimemmin ja ”pyrkimys parempaan tulevaisuuteen” tuli esille enemmistön vastauksissa. Tästä voi päätellä, että selitykset toiveesta paremman tulevaisuuden suhteen ovat ikään kuin luonnollisia ja tavallaan hyväksytympiä niiden kohdalla, jotka ovat joutuneet kärsimään rahan puutteesta. Ne vastaajat, jotka olivat joutuneet nuoruudessaan miettimään rahojen vähyyttä, käyttivät teksteissään ilmaisuja ”nöyryys”, ”sinnikkyys”, ”ihmisenä vahvistuminen” jne. Nämä diskurssit kuvasivat selviytymistä, koska he olivat päässeet pitkälle kaikesta tästä huolimatta. Yhteys Vanttajan (2002) tutkimustuloksiin kävi selväksi sekä tämän ryhmän että akateemisten vanhempien jälkeläisten kohdalla. Alhaisemman koulutustason vanhempien jälkeläisten selitykset sopivat suoraan Vanttajan omassa tutkimuksessa asettamaan selviytyjien ryhmään samoin kuin akateemisten vanhempien jälkeläisten attribuutiot vastasivat Vanttajan suoriutuja – ryhmän kuvauksia.

9.3 Akateemisten lähtökohtien vaikutus itsetuntoon

Kun akateemisten vanhempien jälkeläiset kuvailivat itsetuntoaan ja suhtautumistaan omiin onnistumisiin ja epäonnistumisiin, löytyi vastauksista paljon sekä yhtäläisyyksiä että eriävyyksiä. Tämä on luonnollista jo siksi, että jokaisella vastaajalla on erilaiset kokemukset lapsuudesta, nuoruudesta ja kouluympäristöstään. Esimerkiksi kokemukset peruskoulusta eroavat eri yksilöillä paljon. Selvin ryhmä, joka kuitenkin erottui muista yhteneväisyyden johdosta, oli sellainen jossa kaikki kuvasivat kotikasvatuksen olleen itsetuntoa tukevaa. He vastasivatkin suoraan omaavansa mielestään ”hyvän”, ”riittävän hyvän”, ”perushyvän” tai ”varsin hyvän” itsetunnon. Tähän ryhmään kuului neljä vastaajaa kaikista kahdestatoista akateemisten vanhempien jälkeläisistä. Kun he kuvasivat epäonnistumisiaan ja antamia selityksiä niille, heidän vastauksissaan oli yhteneväistä myös se, että he mielsivät epäonnistumiset pikemminkin haasteiksi tai tarpeellisiksi vastoinkäymisiksi ja kokivat niiden vain vahvistaneen sekä auttaneen heitä parempiin suorituksiin. Hyvän itsetunnon (omasta mielestään) omaavat eivät siis pitäneet epäonnistumisia omasta huonoudesta johtuvina negatiivisina ja lannistavina asioina, vaan pikemminkin ne olivat saaneet heidät yrittämään yhä enemmän ja auttaneet lopulta saavuttamaan halutun päämäärän, kuten eräs lääketiedettä opiskeleva 26 vuotias mies toteaa:

Yleisesti ottaen en koe epäonnistuvani/epäonnistuneeni elämässä. Yleensä oletan voivani tehdä jotain osuvammin tai paremmin saadakseni asiat tapahtumaan itseäni välittömästi tyydyttävällä tavalla. Ulkoiset tekijät voivat vaihdella, mutta tavoitteeni on toki niistä huolimatta onnistua.

suurimpia tyydytyksen aiheitani on kyvykkyyteni karttuminen; jokainen virhe kertoo kyseistä asiasta, minusta itsestäni ja ennen kaikkea näiden kahden suhteesta mahdollistaen muutoksen parempaan.”

Nämä nuoret siis attribuoivat syitä mahdollisille epäonnistumisille itsetunnon kehittymistä tukevalla tavalla (vrt. Weiner 1992). He eivät syyttäneet omaa huonouttaan, eivät pitäneet epäonnistumisen aiheuttavia syitä pysyvinä ja kokivat hallitsevansa tilanteet. Heidän diskursseissaan toistui haasteiden merkitys ja itsensä ylittäminen, jotka ilmensivät selkeästi halua kilpailla itseään vastaan ja lisäsivät motivaatiota tehtävän suorittamista kohtaan. Kotikasvatus tuli myös esille heidän teksteissään positiivisena ja itsetuntoa tukevana. Samaistuminen näihin vanhempiin oli diskursseihin pohjaten varmasti mielekästä ja helppoa.

Loput akateemisten vanhempien jälkeläisten vastaukset olivat monella tapaa erilaisia keskenään. Niille kaikille oli kuitenkin selvästi yhteistä se, että he määrittelivät itsetuntonsa olleen huono lapsuudessaan ja nuoruudessaan ja kohentuneen enemmän tai vähemmän myöhemmällä iällään opiskelujen ja itsenäistymisen myötä. Syitä epäonnistumisilleen ja onnistumisilleen he selittivät hyvin eri tavoin huolimatta kokemuksistaan. Toiset syyttivät epäonnistumisistaan ympäröiviä tekijöitä ja toiset pitivät omaa huonouttaan syynä niihin. Nekin vastaajista, jotka kertoivat syyttävänsä omaa huonouttaan epäonnistumistilanteissa, ymmärsivät sen olevan väärin itseä kohtaan ja pyrkivät pois tästä selitysmallista. Nämä syiden asetelut eivät siis jakaneet heitä selkeästi mihinkään ryhmään. Eroja tämän ryhmän sisällä tuli pikemminkin siinä, miten he erittelivät syitä huonoon itsetuntoonsa aikaisemmassa elämän vaiheessaan.

Kotikasvatuksen rooli korostui erityisesti kahden vastauksen kohdalla, joissa vastaajat kuvasivat oman isänsä negatiivista vaikutusta itsetunnon kehittymiseen. Molempien vastaajien mielestä oman isän kommentit ja käytös olivat ratkaisevasti vaikuttaneet siihen, että heidän itsetuntonsa oli ja on osittain vieläkin heikko. Molemmissa vastauksissa kuvattiin riittämättömyyden tunteita isän vaatimuksista, negatiivisista kommentteista ja ”tunteettomasta käyttäytymisestä” johtuen. Nämä vastaajat olivat sitä mieltä, että kotoa pois muuttaminen antoi mahdollisuuden rakentaa uudelleen itsetuntoa parempaan suuntaan, mutta huolimatta siitä, kotikasvatuksen negatiiviset vaikutuksen näkyvät edelleenkin heidän elämässään suuressa määrin.

Kolmen vastaajan vastauksissa korostui peruskoulun merkitys huonon itsetunnon kehittymiseen. Nämä akateemisten vanhempien jälkeläiset kokivat, että kotikasvatus oli ollut itsetuntoa tukevaa,

mutta he olivat joutuneet peruskoulussa kiusatuiksi tai syrjäytyneeksi muista ikätovereista. Tästä johtuen he kuvasivat itsetuntoaan heikoksi lapsuudessaan ja nuoruudessaan, mutta kahden edellisen vastaajan tavoin he kertoivat itsetunnon parantuneen myöhemmällä iällä osaksi itsenäistymisen ja osaksi opintomenestyksen johdosta. Missään näissä kolmessa vastauksessa ei mainittu vanhempien roolia muuten, kuin toteamalla kotiväen positiivinen vaikutus, joka kuitenkin jäi koulukiusaamisen tai ulkopuolisuuden tunteen varjoon. Kertomansa mukaan he omasivat tällä hetkellä ”melko hyvän” tai jopa ”vahvan itsetunnon” ja uskon omiin kykyihinsä. Näin kuvailee 25 vuotias oikeustiedettä opiskeleva nainen itsetuntonsa kehittymistä elämänsä aikana:

Itsenäistymisen myötä olen löytänyt lisää itsetuntoa varsinkin kun pystyin sanomaan löytäneeni itselleni sopivan opiskelupaikan ja pääsin sinne suuren rutistuksen jälkeen opiskelemaan. Ehkä sen jälkeen uskalsin sanoa, että minusta on vaikka mihin. Uskon siihen, että voin saavuttaa juuri sen mitä haluan, ja se on suurimmaksi osaksi itsestä kiinni: siitä että ponnistelen sen eteen ja tiedän itse tarkkaan mitä haluan. Nuorena/teininä koin, etten ollut ihan samanlainen kuin muut... en ehkä halunnutkaan elää mitenkään villisti. Tällöin itsetuntoni oli alhaalla. Sitten löysin paikkani, löysin samanlaisia pärjääviä ja fiksuja kavereita ja ryhdyin itsekin arvostamaan tavoitteitani ja uskalsin puhua niitä julki, koska näin löytyi samanlaisia muitakin. Uskon siis yliopiston antaneen siinä mielessä paljon ja olen jo saavuttanut aika vahvan itseluottamuksen.

Kolme vastaajaa eivät eritelleet kotikasvatuksen ja muun ympäristön vaikutuksia itsetunnon kehittymiseen kovinkaan tarkasti. He vain totesivat itsetunnon olleen heikko lapsuudessa ja nuoruudessa ja kohentuneen myöhemmin opiskelupaikan saannin ja opiskelumenestyksen johdosta.

Selkeää yhtäläisyyttä ei siis löytynyt yllä olevien vastaajien teksteistä mitä tuli epäonnistumisten attribuutiotaipumuksiin. Se, mikä erotti nuo vastaajat hyvän itsetunnon kuvaajista, oli oman itsetunnon määrittelyt, erityisesti lapsuudessa ja nuoruudessa. Kaksi vastaajaa kuvasi ”riittämättömyyden tunteita”, jotka johtuivat kotikasvatuksesta, erityisesti isän puolelta. He olivat näin ollen jääneet paitsi positiivisen samaistumisen mahdollisuudesta vanhempiin lapsuudessaan ja nuoruudessaan. Toinen vastaajista jopa toi tekstissään ilmi pelon siitä, että oli hän oli omaksunut tahtomattaan osan isässään ilmenevistä ”negatiivisista taipumuksista” kuten ”rahanahneuden”. Hän myös kertoi, kuinka isä oli palkinnut koenumeroita rahalla, joka ei ollut lisännyt motivaatiota vaan pikemminkin heikentänyt itsetuntoa entisestään. Opiskelupaikkaansa he kuitenkin kuvasivat molemmat mieleisekseen ja itsetuntokin oli kasvanut itsenäistymisen myötä. Diskurssit, joita he

käyttivät syinä heikkoon itsetuntoonsa, ilmensivät kotikasvatuksen (tarkemmin isän) kielteistä vaikutusta, jota ei edes hyvä koulumenestys ollut täysin pystynyt paikkaamaan.

Peruskoulun merkitys ja tarkemmin muiden oppilaiden merkitys tuli esille kolmen vastaajan kohdalla, jotka myös kertoivat itsetuntonsa kokeneen kolhuja lapsuudessaan ja nuoruudessaan. He eivät olleet sopeutuneet koulutovereidensa joukkoon, jota selittivät diskurssit ”koulukiusatuksi” joutumisesta tai ”erilaisuuden” tunteesta. Tämän ryhmän vastaajat kertoivat kotikasvatuksen olleen itsetuntoa tukevaa, mutta koulussa koetut vastoinkäymiset vaikuttivat enemmän itsetunnon kehittymiseen. Itsenäistyminen ja opiskelumenestys olivat attribuutioita, joita myös nämä vastaajat toivat esiin itsetunnon myöhemmän kohentumisen yhteydessä.

9.4 Ei-akateemiset lähtökohdat itsetunnon pohjana

Kuusi alemman koulutustason vanhempien jälkeläistä jakaantui vastausten perusteella myös kahteen ryhmään. Kolme vastaajaa koki, että heidän kotikasvatuksensa oli ollut itsetuntoa kehittävä ja he luonnehtivat itsetuntoaan ”hyväksi” tai ”terveeksi”. Samoin kuin akateemisten vanhempien jälkeläisten kohdalla hyvän itsetunnon omaavat pitivät epäonnistumisiaan mahdollisuuksina pyrkiä parempiin suorituksiin. Kaksi vastaajaa tästä ryhmästä kertoi myös, että pärjääminen ”eliittikoulussa” oli tuonut heille lisää itsevarmuutta ja opettanut syventämään elämäntutustumustaan. Yksi heistä, 23 vuotias lääketiedettä opiskeleva nainen kuvaa:

Itsetuntoni on mielestäni ”terve” eli ei hyvä eikä huono. En kuvittele olevani maailman pienin ja surkein ja onnettomin olento, jota elämä kohtelee epäreilusti. En koe toisaalta myöskään olevani universumin valtias, jolle kuuluu kaikki tässä heti nyt. Uskoisin, että vanhemmillani ja kotitaustallani on ollut merkitystä itsetuntoni kehittymiseen, sillä vanhempani ovat rakastaneet minua sellaisena kuin olen. Mutta toisaalta olleessani ainut ”köyhä” eliittikoulussa, jouduin jo pienenä selvittämään alemmuuskompleksini ja opettelemaan arvostamaan itseäni ulkoisista tekijöistä riippumatta.

Näissä kertomuksissa toistuivat lähes identtisesti samat attribuutiot kuin niiden akateemisten vanhempien jälkeläisten kohdalla, jotka kokivat omaavansa hyvän itsetunnon. Lisänä nämä alhaisemman koulutustason jälkeläiset kuvasivat ”pärjäämistä eliittikoulussa”, ”rikkaiden

vanhempien lasten” kanssa, joilla oli rahaa matkustella ja harrastaa monipuolisesti. Tämä diskurssi kuitenkin ilmensi itsetunnon vahvistumista itsestään, jota kotikasvatus ohessa tuki.

Akateemisten vanhempien jälkeläisten tavoin toinen kolmen vastaajan ryhmä erottui edellisestä sillä, että he kertoivat kotikasvatuksen olleen pikemminkin itsetuntoa latistavaa. Yksi heistä oli kuitenkin kääntänyt tämän asian voitoksi ja kertoi sen muokanneen hänestä ”selviytyjätyypin” ja hyvän itsetunnon omaavan. Kahden muun vastuksissa kävi ilmi, että heillä oli lapsuudessa ja nuoruudessa ollut ongelmia itsetuntonsa kanssa ja he kärsivät vieläkin aika ajoittain huonosta itsetunnosta. Heidän kohdallaan kotikasvatuksen lisäksi huonoon itsetuntoon oli syynä koulukiusaaminen ja erilaisuuden tunne. Näin kertoo 20 vuotias lääketiedettä opiskeleva nainen:

Minulla on huono itsetunto, joka johtunee osittain yläasteella kokemastani koulukiusaamisesta. eikä oloa hirveästi parantanut se, että kun kotona kerroin kiusaamisesta, isä sanoi sen olevan oma vikani kun itse ärsytän ihmisiä (mikä ei todellakaan pitänyt paikkaansa). Itsenäistyminen ja koulutus, se että alkaa osata asioita joita maallikot eivät osaa, kohottaa itsetuntoa hieman, mutta vain sen verran, etten pidä itseäni kelvottomana.

Toinen vastaaja luonnehti kotikasvatustaan liian suojelevaksi ja piti itseään ”pulloissa” kasvatettuna, joten kouluun meneminen oli hänelle vaikea paikka, ja hän tunsi itsensä siellä ulkopuoliseksi ja puolustuskyvyttömäksi. Molempien edellisten vastaajien mielestä kuitenkin itsenäistyminen ja hyvän opiskelupaikan saaminen oli tuonut lisää itsearvostusta. Epäonnistumisten syitä he etsivät kuitenkin ulkoisista tekijöistä enemmän kuin sisäisistä eivätkä, yllättävää kyllä, tuoneet omaa huonoudentunnettaan esille tässä yhteydessä.

Tässä ryhmässä vastaajat attribuivat syitä huonoon itsetuntoon sekä koulukiusaamisesta ja koulutovereista syrjäytymisestä että kotikasvatuksesta johtuen. Kuten niiden akateemisten vanhempien jälkeläisten kohdalla, jotka luonnehtivat itsetuntoaan huonoksi, myös tämän ryhmän vastaajat totesivat itsetuntonsa hieman kohentuneen iän myötä itsenäistymisen ja opiskelumenestyksen johdosta.

Huomion arvoista on erityisesti se, että vastoin esitettyjä näkemyksiä eri tutkijoilta, nämä alhaisemman koulutustason jälkeläiset eivät attribuineet syitä heikkoon itsetuntoon sosioekonomisesta taustastaan johtuen, vaan he löysivät pikemminkin vahvuuden tästä. He kuvasivat itseään (vähintään vastaushetkellä) koulussa hyvin menestyvinä ja unelma-ammattiaan

kohti suuntaavina. Näissä diskursseissa tulee esille motivaation suuri merkitys päämäärien saavuttamiseen. Vaikka aiemmin on tullut esille myös taloudellinen merkitys näiden vastaajien kohdalla, puhuvat diskurssit sisäisen motivaation puolesta (vrt. Bandura 1977). Vastaajat myös uskoivat menestyvänsä valitsemassaan koulutuksessa, joten näiden nuorten aikuisten itsetehokkuuskäsitykset (vrt. Hackett 1955) ovat myös tukeneet ammatinvalintaa, sillä heillä ei ole ollut kotoa samanlaisia samaistumisen kohteita kuin akateemisten vanhempien jälkeläisillä. Toisin sanoen motivaation merkitys korostuu erityisesti juuri alhaisemmin koulutettujen vanhempien jälkeläisten vastauksissa, koska he ovat luomassa habitustaan uudelleen.

Huomattavaa on myös se, että alhaisemman koulutustason vanhempien jälkeläiset eivät olleet peruskoulussa kokeneet syrjintää kuin koulutovereiden puolelta. Heidän teksteissään ei tullut ilmi kertaakaan syrjintää esimerkiksi opettajien puolelta. Tässä kohdin aineistoni ei tue näkemyksiä peruskoulun ja piilo-opetussuunnitelman myötävaikuttamisesta yhteiskunnan eriarvoisuuden ylläpitämiseen. Mikäli teksteissä mainittiin jonkun opettajan antaneen neuvoja koulutusvalinnoille, ilmensivät kuvaukset pikemminkin positiivista kannustusta ja rohkaisua sosioekonomisesta taustasta riippumatta.

Niiden neljän vastaajan kohdalla, joiden vanhempien koulutustausta ei käynyt selville, tuli kertomuksissa ilmi kotikasvatuksen kannustuksen positiivinen merkitys itsetunnon kehittymiseen, ja kaikki kokivat kotikasvatuksen olleen itsetuntoa tukevaa. Kuitenkin kolme neljästä vastaajasta kokivat itsetuntonsa olevan melko huono peruskouluajoista johtuen. Yksi vastaajista oli menestynyt aluksi huonosti koulussa, mikä oli jättänyt itsetuntoon jäljet. Kaksi vastaajaa oli tullut koulukiusatuksi, mikä edellisten esimerkkien tavoin vaikutti heidän itsearvostuksensa määrään vieläkin. Epäonnistumisistaan vastaajat syyttivät vaihtelevasti omaa kyvyttömyyttä ja ulkoisia tekijöitä.

Yksi vastaaja kaikista neljästä koki itsetuntonsa olevan hyvä. Hänellä olikin itsesuojelukeinona muun muassa ”asennoituminen etukäteen toiseksi jäämiseen” ja vain itsensä kanssa kilpailu. Lopuksi esimerkki kyseisen 25 vuotiaan lääketiedettä opiskelevan naisen tekstistä, jossa hän jopa hieman kyseenalaistaa hyvän itsetunnon positiivisen merkityksen elämässään:

En koe olevani huono, mitä voi varmasti pitää kotikasvatuksen ansiona – vanhempani ovat tukeneet minua ja pitäneet minua arvossa. Itsetuntoni on hyvä, ja muiden ihmisten mielipiteet eivät yleensä minua säikäytä. Toisaalta mietin, voisinko olla herkempikin ympäristölleni, ”tuntosarvet enemmän

ojossa”, mutta toisaalta koen myös ymmärtäväni muita ihmisiä ja heidän ajatuksiaan riittävästi. Koen seisovani omilla jaloillani ja tekeväni itse omat päätökseni, ja itsetuntoon liittyy myös itsearvostus. Minua on vaikea lannistaa – joskus mietin, että onko liiankin vaikea.

9.5 Diskursseja elämänhallinnasta ja haaveiden täyttymisestä

Nuoret aikuiset pohtivat vastauksissaan koulutusvalintojensa syitä monipuolisesti. Lopuksi käsittelen vielä heidän kuvauksiaan haaveiden täyttymisestä ja elämään tyytyväisyydestä, sekä sitä ovatko he mielestään pohtineet syitä koulutusvalinnoilleen silloin kun se on ollut ajankohtaista vai vasta jälkikäteen.

Päinvastoin kuin diskurssit kotitaustan vaikutuksista ja itsetunnon kehittymisestä, kuvaukset sekä haaveiden täyttymisestä ja tyytyväisyydestä että koulutusvalintojen syiden selittämisaikajankohdasta olivat kaikissa kvalitatiiviseen analyysiini valitsemassa 22 vastauksessa suppeampia, usein parin lauseen mittaisia toteamuksia. Pyrin analysoimaan näitä toteamuksia suhteessa vastaajien aikaisempiin attribuutioihin koulutusvalinnoilleen ja itsetunnon kehittymiseen. Huomattavaa on, että suurin osa vastaajista sosioekonomiseen taustaan katsomatta totesi suoraan attribuoineensa syitä valinnoilleen niiden tekohetkellä, olevansa tyytyväinen näihin valintoihin, saavuttaneensa haaveitaan sekä olevansa tyytyväinen elämäänsä. Näin kertoi 15 vastaajaa. Heistä enemmistö kuvasi itseään paljon pohtivaksi ja tarkasti valintojaan analysoivaksi, ja he puntaroivat valintojaan myös jälkikäteen.

Koska suurin osa vastauksista muistutti suuresti toisiaan edellä mainittujen seikkojen kohdalla, päätin lähestyä aineistoani tässä kohdin eri tavalla kuin aikaisemmin. Valitsin akateemisten vanhempien jälkeläisten vastauksista yhden, joka tavallaan edustaa kaikkia niitä kertomuksia, joissa vastaajat selittävät punninneensa attribuutioita koulutusvalinnoilleen niiden tekohetkellä ja jälkikäteen sekä olevansa tyytyväisiä elämäänsä ja saavuttaneensa haaveitaan. Tätä vastausta vertaan vastaavasti sellaiseen samaan ryhmään kuuluvan kertomukseen, jossa vastaaja ei ole kertomansa mukaan selittänyt itselleen juuri koskaan tekojensa syitä, eikä koe olevansa täysin tyytyväinen elämäänsä. Uskon näiden keskenään erilaisten kertomuksien havainnollistavan joitain syy-yhteyksiä syiden attribuointien ja muiden diskurssien välillä. Lopuksi analysoin yhtä mielenkiintoista vastausta alhaisemman koulutustason jälkeläiseltä, joka eroaa muista saman ryhmän vastauksista.

Lääketiedettä opiskeleva 24 vuotias nainen (akateemisesta perheestä kotoisin) kertoo attribuoineensa elämänvalintojen syitä tarkasti erityisesti niiden ajankohtana, mutta myös jälkeinpäin:

Suuria valintoja olen kokenut tarvetta selittää lähinnä silloin, kun ne olivat ajankohtaisia, ja pidän tuolloisia selityksiä vieläkin pätevinä. Jälkiselittelylle tai syiden etsimiselle ei ole tarvetta todennäköisesti siksi, että en koe tehneeni varsinaisia virheitä. Siinä mielessä olen miettinyt valintojeni motiiveja jälkikäteen, että olen pohtinut mikä osuus nykytilanteesta, johtuu kyvystä tehdä oikeita päätöksiä ja mikä jo aiemmin mainitusta sattumasta. Sattumaa en koskaan valintahetkellä pitänyt niin merkittävänä komponenttina kuin jälkikäteen, todennäköisesti defenssinä sille, että ajatus hallitsemattomuudesta on ahdistava.

Vastaaja kuului niiden nuorten aikuisten ryhmään, jossa vanhempien kannustusta ja rohkaisua koulutusvalinnoille kuvattiin positiivisin diskurssein, ja ala oli valittu puhtaasti henkilökohtaisen mielenkiinnon sanelemana. Vastaaja kuvasi itsetuntoaan ”varsin hyväksi”, ja kotoa oli saatu hyvät lähtökohdat itsetunnon kehittymiselle. Hän ”uskoi omaan älyynsä” ja epäonnistumiset, joita oli ollut hyvin vähän, hän koki parannusmahdollisuutena eikä tuntenut syyllisyyttä niiden johdosta. Vastaaja oli tyytyväinen elämäänsä ja saavuttanut osan haaveistaan ja tohtorin tutkinto oli näköpiirissä.

Toinen esimerkkivastaus 25 vuotiaalta lääketiedettä opiskelevalta naiselta oli monella tapaa erilainen. Hän ei kertomuksena mukaan attribuoisi syitä valinnoilleen koskaan niiden tekohetkellä vaan jälkeinpäin, joten valinnoista puuttui suunnitelmallisuus:

(Attribuoisi syitä) Aina jälkeinpäin. Koen elämäni etenevän kaarnalaivan lailla, vaikka edellä kirjoittamastani voisi ehkä toisin luulla. Tartun mahdollisuuksiin sitä mukaan kun niitä tulee, enkä tunne toimivani kovin suunnitelmallisesti.

Hän kuvasi edellisen tavoin, että oli valinnut koulutusalaansa itsenäisesti ilman vanhempien painostusta, mutta tekstissään hän myös epäili sitä, että vanhemmat eivät olisi ehkä kuitenkaan hyväksyneet esimerkiksi ammatillista koulutusalaan, mikäli hän olisi itse kiinnostunut sellaisesta. Hänen mukaansa kodin ilmapiiri painotti akateemisuutta suuresti ja hän kertoi luulleensa yläasteikäisesti asti, että kaikki suomalaiset käyvät yliopiston. Lääkärin ammatti ei ollut myöskään ainoa vaihtoehto, jota hän oli nuoruudessaan harkinnut. Taiteellinen ala oli houkuttanut myös, mutta

järkisyistä (mm. taloudellisessa mielessä) hän oli valinnut lääkärin ammatin. Itsetuntoaan hän kuvasi heikoksi ja epäonnistumisia omasta huonoudesta johtuviksi, onnistumisia taas sattumasta johtuviksi. Hän oli esimerkiksi pitkään varma, että on päässyt lääketiedettä opiskelemaan siksi, että pääsykoepisteet olivat menneet sekaisin jonkun toisen kanssa. Hän uskoi siihen niin vahvasti, että tunsu jopa syyllisyyttä siitä, että oli näin vienyt jonkun muun, kyvykkäämmän henkilön opiskelupaikan. Kotikasvatuksen merkitystä tähän hän ei kuitenkaan osannut arvioida. Hän ei todennut olevansa tyytyväinen elämäänsä vaikka opiskelut olivat sujuneet hyvin, väitöskirja oli hyvällä alulla, osa haaveista oli saavutettu ja itsetuntokin oli kohentumaan päin. Hän kuvasi itseään ”hämmentyneeksi” ja ”yksinäiseksi”.

Edelliset kertomukset kuvaavat erityisen hyvin syy-yhteyksiä valintojen pohtimisen ja itsetunnon kehityksen välillä. Ensimmäisen vastauksen kohdalla attribuutioita elämänvalintojen syyille oli punnittu huolellisesti ja tämä toimintamalli yhdistyi diskursseihin hyvästä itsetunnosta, uskoon omista kyvyistä, unelma-ammatin saavuttamisesta ja kodin positiivisesta kannustuksesta. Vastaaja oli myös kertomansa mukaan tyytyväinen elämäänsä. Jälkimmäisessä vastauksessa syitä elämänvalinnoille ei pohdittu niiden tekohetkellä ja toimintaa kuvattiin suunnittelemattomaksi. Tämä toimintamalli yhdistyi diskursseihin huonosta itsetunnosta, omien kykyjen vähättelystä ja muista ammatinvalinnoista luopumisesta. Kotikasvatuksen positiivista merkitystä ei osattu määrittellä. Vastaaja ei ollut kertomansa mukaan tyytyväinen elämäänsä. Selitystä näinkin selvälle erolle voi hakea muun muassa teorioista, jotka käsittelevät attribuutioita: ulkoisten ja sisäisten syiden luokittelemisesta epäonnistumisien ja onnistumisien kohdalla (vrt. Weiner 1992) sekä itsetehokkuuskäsityksistä (vrt. Hackett 1995). Kun yksilöllä on tapana pohtia ja harkita valintojaan ja niiden syitä erityisesti etukäteen, hän myös kokee hallitsevansa omaa elämäänsä ja on myös näin ollen tyytyväisempi siihen. Suunnittelemattomuus voi taas johtaa tunteeseen hallitsemattomuudesta ja elämänkontrollin puutteesta, joka luonnollisesti voi johtaa hämmennykseen.

Sosioekonomisen taustan vaikutukset syiden selittämismalliin eivät tule näissä diskursseissa selkeästi esille, koska toinen vastaajista ei osannut määrittää kotitaustojen vaikutusta tarkkaan. Jälkimmäisestä tekstistä tuli kuitenkin ilmi, että vastaaja oli kasvanut ympäristössä, jossa hänellä itsellään oli käsitys, että kaikki suomalaiset käyvät yliopiston. Tästä voi päätellä mahdollisesti, että hän on omalla kohdallaankin ”ajautunut” koulutuslalleen tästä johtuen ja vaikka ala kiinnostaa, hänen ei ole tavallaan koskaan tarvinnut miettiä syitä valinnoilleen akateemisesta urasta. Tätä näkemystä tukee teoria totuusdiskursseista (vrt. Foucault 1980), jotka luotsaavat yksilöä eteenpäin oman habituksensa määräämällä tavalla.

Valitsin yhden vastauksen alhaisemmin koulutettujen vanhempien jälkeläisten ryhmästä, joka eroaa muista vastauksista. Muutoin tämän ryhmän vastaukset eivät juuri eroa akateemisten vanhempien jälkeläisten vastauksista syiden attribuutiotaipumusten osalta eli valitsemaani yhtä esimerkkitapausta lukuun ottamatta tässä ryhmässä ei ilmennyt vanhempien koulutustaustaan liittyen eroja elämään tyytyväisyyteen, haaveiden saavuttamiseen tai syiden attribuointien ajankohtaan liittyen (osin varmasti johtuen siitä, että nämä kuvaukset olivat, kuten aiemmin jo mainitsin, melko suppeita). Tästä johtuen päätin keskittyä siihen vastaukseen, jossa oli joitain eroja nähtävissä. Attribuutiotaipumukset olivat samoja kuin valtaosalla, mutta ero muihin vastauksiin tuli esille motiivien kohdalla.

Oikeustiedettä opiskeleva 25 vuotias nainen kuvaa elämänvalintojensa syiden attribuutioajankohtiaan ja haaveiden saavuttamista seuraavasti:

Itse olen siis saavuttanut koulutuksessa oikeastaan kaiken minkä toivoa saattaa, ja pidän itseäni paitsi onnekkana, myös pitkäjänteisenä tulevaisuudensuunnitelmieni tavoittelemisen suhteen.

...Olen aina tehnyt koulutukseen liittyvät valintani rationaalisesti, miettien sitä, millaisella koulutuksella pääsen tavoittelemaani parempaan tulevaisuuteen todennäköisimmin, niin etten kuitenkaan kadu valintojani. Muistan jo ennen kouluikäni ajatelleeni, että kannattaa olla hyvä koulussa niin ovet hyviin jatkokouluihin ja työpaikkoihin pysyvät avoinna.

Vastaaja oli saanut lähtöisin perheestä, jossa rahat olivat tiukalla. Hän kertoi saaneensa kotoa kannustusta ja rohkaisua opiskeluvallinnalleen, joka on mahdollistanut helpomman tulevaisuuden, ainakin taloudellisessa mielessä. Itsetunnon hän määritteli hyväksi ja epäonnistumisen syitä hän ei koskaan ollut ajatellut omasta huonoudesta johtuvaksi. Hän oli joutunut lapsuudesta asti miettimään rahojen riittävyyttä perheessä sekä myöhemmin opiskelun aikana, ja eritellessään syitä koulutusvalinnoilleen esille nousi selkeästi taloudelliset seikat ja toive hyvästä palkasta. Myös koulumenestyksellä oli merkitys alan valintaan. Vaikka vastaaja ei tuonut esille henkilökohtaista mielenkiintoa alaa kohtaan, kertoi hän olevansa tyytyväinen elämäänsä ja määritteli itseään onnekkaksi. Valintaansa hän ei katunut, sillä ”mikään muukaan ala ei kiinnostanut sen enempää kuin oikis”. Koulutus toimi ikään kuin välietappina ja keinona päästä tavoitteeseen, joka oli turvallinen ja taloudellisesti helpompi tulevaisuus. Hän toi vastauksessaan esille myös sen, että hän tuntee itsensä köyhäksi muiden oikeustieteen opiskelijoiden parissa ja määritteli sitä ”köyhistelyksi rikkaiden keskellä”, mutta koska muut lapsuuden ja nuoruuden koulutoverit eivät olleet päässeet

näin pitkälle, hän koki olevansa ylpeä saavutuksestaan. Syitä valinnoilleen hän oli attribuoinut tarkasti niiden tekohetkellä, kuten yllä oleva esimerkki hänen tekstistään osoittaa.

Vastauksessa tulee kaikista selkeimmin ilmi sosioekonomisen taustan vaikutus koulutusvalintaan ja toisena tulevat vasta henkilökohtaiset mielenkiinnon kohteet. Vastaja oli itse asettanut tavoitteet itselleen ja saanut tukea kodistaan, koska tavoitteiden saavuttaminen johtaa todennäköisesti helpompaan tulevaisuuteen. Hänen diskurssinsa ilmensivät selkeästi elämänhallinnan tunnetta ja uskoa omaan kykyihinkin. Huomattavaa on vielä se, että vaikka diskursseja hyvästä palkasta ja muita paremmin pärjäämisestä voisi pitää ”pinnallisina” ja vähän elämän sisältöä antavina, vastaajan tekstissä ne tulivat esille selvästi positiivisessa valossa ja hän koki olevansa tyytyväinen elämäänsä ja onnekas. Sitä ei voinut olla uskomatta.

Tämä kertomus onkin hyvä esimerkki siitä, että huolimatta sosioekonomisesta eriarvoisuudesta yhteiskunnassa kaikilla on mahdollisuus edetä yhteiskunnassa ja pärjätä vanhempiaan paremmin. Se vaatii usein kuitenkin suurempia ponnistuksia tai ainakin huolellisempaa itsenäistä suunnittelua ja eriarvoisuuden haastamista jo nuoruusiästä alkaen. Tässä on yhdyskohta Eriksonin ja Jonssonin (1996) teoriaan ja erityisesti näkemykseen koulutusvalintojen ajankohdasta, eli mitä nuorempana koulutusvalinnat joudutaan tekemään, sitä enemmän omia kykyjä ja mahdollisuuksia aliarvioidaan puutteellisista taustatiedoista johtuen. Esimerkkivastauksessa nämä seikat oli tiedostettu ajoissa, mutta tämä voi olla kompastuskivi monelle alhaisemman koulutustason jälkeläiselle.

10. LOPPUPOHDINTA

Sosioekonomista eriarvoisuutta koskevat tutkimukset osoittavat, että yhteiskunta on kaukana tasa-arvoisesta ja luokkajako vallitsee maassamme vielä tiukasti. Suomessa tehdyt tutkimukset yhtenevät ulkomaisiin ja teorioita voi hyvinkin soveltaa eri yhteiskuntiin, erityisesti hyvinvointivaltioiden kohdalla. Koulutus periytyy vielä tänäkin päivänä, ja niin kauan kun ylemmän luokan arvostukset yhtenevät niiden arvojen kanssa, joita pidetään yhteiskunnassa hyvinä ja tavoiteltavina, tämä periytyvyys jatkuu edelleen. Esimerkiksi tutkimustulokset peruskoulujen piilo-opetuksesta ovat osoittaneet, että siellä uskotaan enemmän akateemisten vanhempien jälkeläisten kykyihin menestyä opinnoissaan. Kotikasvatuksella on suuri merkitys nuoren tulevaisuuteen ja koulutusvalintoihin, ja tästä tehdyt tutkimukset osoittavat, että korkeasti koulutetuilla vanhemmilla on paremmat edellytykset tukea, rohkaista ja opastaa lastaan yliopistoon kuin alhaisemmin koulutetuilla

vanhemmilla. Vanttajan (2002) tutkimus taas osoittaa, että koulutusvalintojen takaa löytyy mitä moninaisimpia kertomuksia, jotka eivät aina liity sosioekonomisiin lähtökohtiin. Mutta hänenkin oli todettava, osin aineistonsa pohjalta, osin muiden tilastojen pohjalta, että koulutuserot johtuvat vielä nykypäivänäkin selvästi yksilön sosioekonomisesta taustasta.

Itsetunnolla ja omiin kykyihin uskomisella on mielestäni myös suuri rooli siinä, mihin yksilö päättää hakea opiskelemaan peruskoulun jälkeen. Siksi nostin sen esille omassa tutkimuksessani ja erityisesti siinä mielessä, miten kotikasvatus on vaikuttanut itsetunnon kehittymiseen. Muun muassa Aini Jaari (2004) on tutkinut suomalaisten työikäisten itsetuntoa, ja hän toteaa monen suomalaisen työelämään liittyvän tutkimuksen osoittavan, että ylempään ammattiryhmään kuuluvilla on yleensä hyvä itsetunto. Itseäni kiinnosti nuorten aikuisten omat kuvaukset kotikasvatuksensa vaikutuksesta itsetunnon kehittymiseen ja onko sillä ollut myös merkitystä opiskeluvaihtoihin tehtäessä. Toisin sanoen, halusin selvittää, onko akateemisten vanhempien kotikasvatus itsetuntoa erityisesti kehittävää siinä mielessä, että nuorelle kehittyy jo lapsena parempi akateeminen suorituskäky ja näin ollen hän myös luottaa kykyihinsä selviytyä itsekkin aikuisena akateemisessa ympäristössä. Peruskoulumaailmaa opettajineen ja opiskelutovereineen ei voi myöskään sulkea pois, kun käsittelee itsetunnon kehitystä lapsuudesta aina aikuisuuteen saakka.

Attribuutioiden tutkiminen diskurssianalyysin keinoin oli haastavaa ja mielenkiintoista. Diskurssianalyysi tarjoaa mitä moninaisimpia mahdollisuuksia tutkia eri tekstejä ja vuorovaikutustilanteita. Itse siis pyrin löytämään aineistosta attribuutioita eli selityksiä, joita nuoret aikuiset teksteissään tuottavat sosioekonomisen taustansa valossa. Näiden attribuutioiden pohjalta pyrin löytämään yhteneväisyyksiä ja eroavaisuuksia aikaisempiin näkemyksiin tutkimusaiheesta. Diskurssianalyysin suhteen en pitäydy tarkasti missään erityisessä metodissa, vaan pyrin perusasioihin nojaten analysoimaan teksteissä tuotettuja diskursseja.

Sosioekonomisen taustan vaikutus tuli selkeimmin esille akateemisten vanhempien jälkeläisten kohdalla. Vaikka heidän teksteissään oli paljon yksilöllisiä piirteitä, niistä tuli myös selkeästi ilmi kodin taloudellisen ja kulttuurisen pääoman positiivinen merkitys. Akateemisen koulutusalan valinta oli heille itsestään selvää näistä pääomalajeista johtuen. Tässä tuli selkeästi ilmi yhteys aikaisempiin tutkimuksiin ja teorioihin. Alhaisemmin koulutettujen vanhempien jälkeläisten kohdalla taas koulumenestys ja henkilökohtainen mielenkiinto olivat määrittäneet koulutusvalintoja, ja heistäkin suurin osa oli saanut positiivista kannustusta ja rohkaisua vanhemmiltaan. Nämä attribuutiot tulivat kuitenkin esille diskursseissa paremman tulevaisuuden toiveista vanhempiin

verrattuna. Kuten Vanttaja on todennut omassa tutkimuksessaan, koulumenestys tasoittaa koulutuseroja. Ja koska oman tutkimuksen aineisto koostuu niistä, jotka ovat menestyneet hyvin koulussa, ei diskursseissa tullut ilmi mainintoja vanhempien mahdollisista puutteellisista auttamistaidoista koulutehtävien suhteen. Mikäli tutkimuskohteena olisi ollut huonommin koulussa menestyneet, olisivat mahdollisesti nämäkin seikat nousseet esille. Nämä alhaisemman koulutustason jälkeläisten kertomukset osoittavat eroja aikaisempiin näkemyksiin ja heidän diskursseistaan on löydettävissä mahdollisuuksia rikkoa rajoja yhteiskunnan luokkajaon sisällä.

Itsetunnon kehityksen suhteen ei löytynyt selkeää eroa akateemisten vanhempien jälkeläisten ja alhaisemman koulutustason jälkeläisten välillä, ainakaan sosioekonomiseen taustaan tukeutuen. Molemmista ryhmistä löytyi sekä niitä, jotka kuvasivat itsetuntonsa hyväksi että niitä, jotka kertoivat itsetuntonsa olleen huono lapsuudessa ja nuoruudessa. Se, että alhaisemman koulutustason jälkeläisiltä puuttui samaistumisen kohde kotoaan koulutusvalintojen suhteen, ei tuntunut merkittävältä puutteelta. Lääkäri vanhempien jälkeläiset toimivat puolestaan parhaina esimerkkeinä omiin vanhempiin samaistumisen osalta akateemisten vanhempien jälkeläisten kohdalla. Mitä tulee peruskoulumaailmaan, opetuksen käytännöt eivät saaneet kritiikkiä kenenkään vastaajan kertomuksissa, ei edes alhaisemmin koulutettujen vanhempien jälkeläisten osalta. Mutta vastaajat olivat menestyneet opinnoissaan, joten heidän oli helppo sopeutua peruskoulun käytäntöihin sosioekonomisesta taustastaan riippumatta. Peruskoulumaailma oli vaikuttanut kuitenkin negatiivisesti joidenkin vastaajien itsetunnon kehittymiseen, sosioekonomisesta taustasta riippumatta, koulukiusaamisesta ja erilaisuuden tunteista johtuen. Itsenäistyminen ja menestyminen opiskelussa olivat kuitenkin toimineet huonon itsetunnon omaavien vastaajien itsearvostuksen lisääjinä myöhemmässä elämässä.

Ne vastaajat, jotka olivat pohtineet attribuutioita koulutusvalinnoilleen tarkasti, erityisesti niiden tekohetkellä, toivat diskursseissaan esille määrittelyjä omasta hyvästä itsetunnostaan, haaveiden saavuttamisen onnistumisesta ja omaan elämäänsä tyytyväisyydestä. Tämä osoittaa sen kuinka tärkeää tämän itsereflektion taidon omaksuminen mahdollisimman aikaisin on. Aineistossa ei käynyt selville kotikasvatuksen roolia tässä yhteydessä, mutta sillä on luonnollisesti merkitystä tämän taidon omaksumiselle. Nuoret aikuiset joutuvat tekemään koulutusvalintansa melko nuorena, ja mikäli kotona ei ole opetettu pohtimaan valintojaan tarkasti ja punnitsemaan eri vaihtoehtoja, saattaa nuori ajautua ”väärille teille”, alalle, joka ei kiinnosta ja motivoi. Tämä vaikuttaa luonnollisesti elämään tyytyväisyyteen myös pidemmällä tähtäimellä.

Oman tutkimukseni tulokset tukevat aikaisempia tutkimuksia ja teorioita suurelta osin. Nuorten aikuisten vastauksista löytyi diskursseja sosioekonomisesta eriarvoisuudesta yhteiskunnassa. Aineistostani löytyi kuitenkin myös muutosmahdollisuuksia ja nämä diskurssit ilmensivät toivoa tasa-arvoisemmasta yhteiskunnasta koulutusmahdollisuuksien suhteen. Huomattavaa on, että alhaisen koulutustason jälkeläiset eivät syyttäneet lähtökohtiaan joutuessaan ponnistelemaan, ainakin taloudellisessa mielessä, enemmän ammatin valintansa eteen. He pitivät näitä koettelemuksia vahvistavina ja hyödyllisinä. Ja sitä vastoin akateemisten vanhempien jälkeläiset eivät pitäneet itseään erityisessä asemassa olevina ja muita onnekkaampina sosioekonomisesta taustastaan johtuen. Molempien ryhmien vastaajat luonnehtivat itsensä olevan kotoisin tavallisesta suomalaisesta perheestä.

Tutkimukseni kohderyhmä lienee sellainen, jossa harvemmin on edustettuina kaikkein köyhimmän yhteiskuntaluokan jälkeläisiä eli niin sanottujen yhteiskunnasta syrjäytyneiden perheiden lapsia. Tutkimustulokseni siis edustavat vastaajia alemmasta keskiryhmästä yläluokkaan. Tulokset voisivat olla hyvinkin erilaiset, mikäli joukossa olisi ollut myös niitä, joilla ei ole ollut mahdollisuutta edes harkita lääkärin tai lakimiehen uraa. Tässä olisikin aihe tutkimukseen, joka toisi todennäköisesti mielenkiintoisia eroja nuorten aikuisten diskursseihin kotitaustansa vaikutuksesta koulutusvalintoihin. Mikäli kuitenkin peilaa yhteiskuntaa oman aineistoni pohjalta, voi todeta, että sosioekonomista eriarvoisuutta on kaikkialla yhteiskunnan sektoreilla, mutta tämä eriarvoisuus ei koskaan täysin estä yksilön mahdollisuuksia, mikäli kimmokkeena toimii vanhempien tuki, usko omiin kykyihin ja tarpeeksi suuri motivaation. Kyse on pikemminkin ”hidasteista”, joiden ylittäminen on mahdollista.

LÄHTEET

Antikainen, A. & Rinne, R. & Koski, L. 2000. Kasvatussosiologia. Juva: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Bandura, A. 2002. Sosiaalis-kognitiivinen teoria. Teoksessa R. Vasta (toim.) Kuusi teoriaa lapsen kehityksestä. Oy UNIPress Ab, 54–98.

Bandura, A. 1977. Social Learning Theory. New Jersey: Prentice-Hall, Inc.

Bar – Tal, D 1982. The Effects of Teachers' Behaviour on Pupils' Attributions: a Review. Teoksessa C. Antaki & C. Brewin (toim.) Attributions and Psychological Change. London: Academic Press Inc. (London) Ltd, 177-194.

Bourdieu, P. 1984. Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste. British Library Cataloguing in Publication Data. Printed in United States of America.

Bourdieu, P. 1998. Järjen käytännöllisyys, toiminnan teorian lähtökohtia. Juva: Vastapaino WSOY.

Bourdieu, P & Passeron, J – C. 1977. Reproduktion in Education, Society and Culture. London: Sage Publications.

Bourdieu, P. & Wacquant, L. 1995. Refleksiiviseen sosiologiaan. Tutkimus, käytäntö ja yhteiskunta. Joensuu: Joensuu University Press.

Edwards, D. 1997. Discourse and Cognition. London: Sage Publications.

Edwards, D. & Potter, J. 1995. Cognition in Public: the Psychology of Decision and Action. Teoksessa R. Harré & P. Stearns (toim.) Discursive Psychology in Practice. London: Sage Publications, 87-119.

Edwards, D & Potter, J. 1992. Discursive Psychology. London: Sage Publications.

- Ehrnrooth, J. 1990. Intuitio ja analyysi. Teoksessa K. Mäkelä (toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Gaudeamus. Helsinki, 30–41.
- Erikson, R. & Jonsson, J.O. 1996. Can Education be Equalized? Colorado: Westview Press.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino. Tampere.
- Foucault, M. 1980. Power/Knowledge. Selected Interviews and Other Writings 1972 – 1977. New York: Pantheon Books.
- Foucault, M. 1986. The Archaeology of Knowledge. London: Tavistock.
- Hackett, G. 1995. Self-efficacy in career choice and development. 1995. Teoksessa A. Bandura (toim.) Self-efficacy in Changing Societies. Cambridge University Press, 232-258.
- Harré, R. & Stearns, P. 1995. Introduction: Psychology as Discourse Analysis. Teoksessa R. Harré & P. Stearns (toim) Discursive Psychology in Practice. London: Sage Publications, 1-8.
- Jaari, A. 2004. Itsetunto, elämäntutkimus ja arvot. Helsingin yliopisto.
- Jokinen, A. 1999. Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin. Teoksessa A. Jokinen & K. Juhila & E. Suoninen. Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino, 37–53.
- Jokinen, A. & Juhila, K. 1991. Diskursseja rakentamassa. Näkökulma sosiaalisten käytäntöjen tutkimiseen. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos.
- Juhila, K. 1999. Kulttuurin jatkuvasti rakentuvat kehät. Teoksessa A. Jokinen & K. Juhila & E. Suoninen. Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino, 160–198.
- Juhila, K. 1999. Tutkijan positiot. Teoksessa A. Jokinen & K. Juhila & E. Suoninen. Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino, 201–232.
- Keltikangas-Järvinen, L. 1998. Hyvä itsetunto. Juva: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Kivinen, O. & Rinne, R. & Kivirauma, J. 1985. Koulun käytännöt. Turun Yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunnan julkaisusarja.

Kivinen, O. & Rinne, R. 1995. Koulutuksen periytyvyys. Koulutus 1995:4. SVT. Tilastokeskus.

Metso, T. 2004. Koti, koulu ja kasvatus – kohtaamisia ja rajankäyntejä. Suomen Kasvatustieteellinen Seura. Turku: Painosalama Oy.

Simola, H. 1995. Paljon vartijat. Suomalainen kansanopettaja valtiollisessa kouludiskurssissa 1860-luvulta 1990-luvulle. Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos. Helsinki: Yliopistopaino.

Suoninen, E. 1999. Näkökulmia sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen. Teoksessa A. Jokinen & K. Juhila & E. Suoninen. Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino, 17–36.

Vanttaja, M. 2002. Koulumenestyjät. Tutkimus laudaturylioppilaiden koulutus- ja työurista. Suomen Kasvatustieteellinen Seura. Kasvatusalan tutkimuksia 8. Turku: Painosalama Oy

Weiner, B. 1992. Human Motivation. Metaphors, Theories and Research. London: Sage.

Williams, J.M.G. 1982. Expectancy X Value: a Model of How Attributions Affect Educational Attainment. Teoksessa C. Antaki & C. Brewin (toim.) Attributions and Psychological Change. London: Academic Press Inc. (London) Ltd, 195-210.

Elektroniset lähteet:

Husa, S. 1995. Foucault'lainen metodi. Niin & Näin – lehti. Saatavana www-muodossa.

<http://www.netn.fi/395/netn_395_husa.html> Luettu 15.3.2005.

LIITE 1

Hei!

Olen kasvatustieteiden opiskelija Tampereen yliopistossa ja teen pro gradu-tutkielmaa sosioekonomisen taustan vaikutuksesta nuorten aikuisten menestymiseen koulutuksen ja työelämän piirissä. Aioin diskurssianalyysin keinoin etsiä yhteneviä ja eriäviä attribuutioita, joita nämä nuoret esittävät kertomuksissaan omista tavoitteistaan, tulevaisuuden suunnitelmistaan ja haaveistaan. Analyysini mukana kulkevat tiukasti nuorten kotitaustojen mm. kulttuurisen pääoman vaikutus ja kotijoukkojen kannustuksen tai jopa painostuksen merkitys. Tutkimusjoukkona ovat oikeustieteen ja lääketieteen opiskelijat ympäri Suomea.

Toivoisin, että vastaisit kyselyyn sähköpostin välityksellä. Kenenkään nimiä ja muita yhteystietoja ei käytetä tutkimusraportissa eikä näitä tietoja luovuteta muullakaan tavalla eteenpäin. Mikäli haluat kuitenkin vastata nimettömänä, voit myös vastata kirjeitse perinteisesti postin välityksellä.

Vastauksen toivon olevan vapaamuotoinen ja omia kokemuksia painottava eikä pituudelle ole asetettu rajoituksia. Laitan seuraavassa apukysymyksiä, joiden toivon helpottavan vastaamista.

Ikä?

Sukupuoli? (Mikäli vastaat nimettömänä)

Opiskelu/työpaikka?

Miten lapsuuden kodin varallisuus ja kulttuurinen anti ovat vaikuttaneet omiin koulutusvalintoihisi?

Koetko, että kotitaustasi ovat ohjanneet omia valintojasi koulutuksen tai työelämän parissa?

Mikäli olet valinnut ”toisin” kuin vanhempasi, mitkä ovat syitä tähän?

Miten olet selittänyt itsellesi henkilökohtaiset epäonnistumiset ja onnistumiset elämässäsi? Oletko esim. syyttänyt kokeissa epäonnistumistasi joillain ulkoisilla tekijöillä, kuten väsymyksellä tai muulla häiritsevällä ulkoisella tekijällä vai onko sinulla tapana ensimmäisenä syyttää itseäsi ja ”omaa huonoutta”?

Miten koet itsetuntosi kehittyneen kotikasvatuksen ja/tai koulutuksen parissa? Koetko itse omaavasi hyvän itsetunnon?

Oletko saavuttanut haaveitasi ja oletko tällä hetkellä tyytyväinen elämääsi?

Oletko attribuoinut (eli selittänyt) syitä elämäsi valinnoille erityisesti silloin, kun ne olivat ajankohtaisia vai mietitkö selityksiä nyt, jälkeenpäin?

Kevätterveisin,

Maarit Rautiainen
Vuokonraitti 5 B 15 33270 Tampere
maarit.rautiainen@uta.fi